

## XXV. športne igre in XXI. revija pevskih zborov upokojencev Primorske

V soboto, 7. junija 1997 je bila Ilirska Bistrica prizorišče XXV. športnih iger in XXI. revije pevskih zborov upokojencev Primorske. Na to prijetno srečanje so v lepem vremenu prihтели upokojenci skoraj iz cele Primorske. Našteli smo jih preko 600. Poleg domačinov so se kot športniki in pevci predstavili upokojenci iz Pirana, Izole, Kopra, Postojne, Sežane, Ajdovščine, Nove Gorice Tolmina in Idrije.

V dopoldanskem času so se športne ekipe pomerile v balinanju, streljanju z zračno puško, v pikadu, šahu in reševanju križank. Popoldne, ob 15. uri pa je bila v telovadnici OŠ Antona Žnideršiča revija pevskih zborov, kjer je organizator tudi razglasil rezultate športnih tekmovanj.

Med cenjenimi gosti so bili Vinko Gobec, predsednik Zveze društev upokojencev Slovenije, Rudi Šimac, predsednik združenja primorskih pevskih zborov in Stane Prosen, župan občine Ilirska Bistrica.

Številnemu občinstvu in vsem nastopajočim so namenili tople in prisrčne besede. Med nastopom pevskih zborov so slovesno razglasili rezultate tekmovanj in podelili pokale in priznanja.

Na reviji se je zvrstilo deset pevskih zborov, ki so dokazali, da sodijo med dobre pevske zборе na Primorskem. Predsednik združenja pevskih zborov Primorske je zbranim pevcem namenil tople besede in jih spodbujal naj nadaljujejo in vztrajajo pri negovanju slovenske pesmi, kar moramo prenesti tudi na mlajše rodove.

Prehodno zastavico je sprejel predstavnik DU Ajdovščina, ki bo organizator športnih iger in revije pevskih zborov prihodnje leto.

(Nadaljevanje na strani 22)

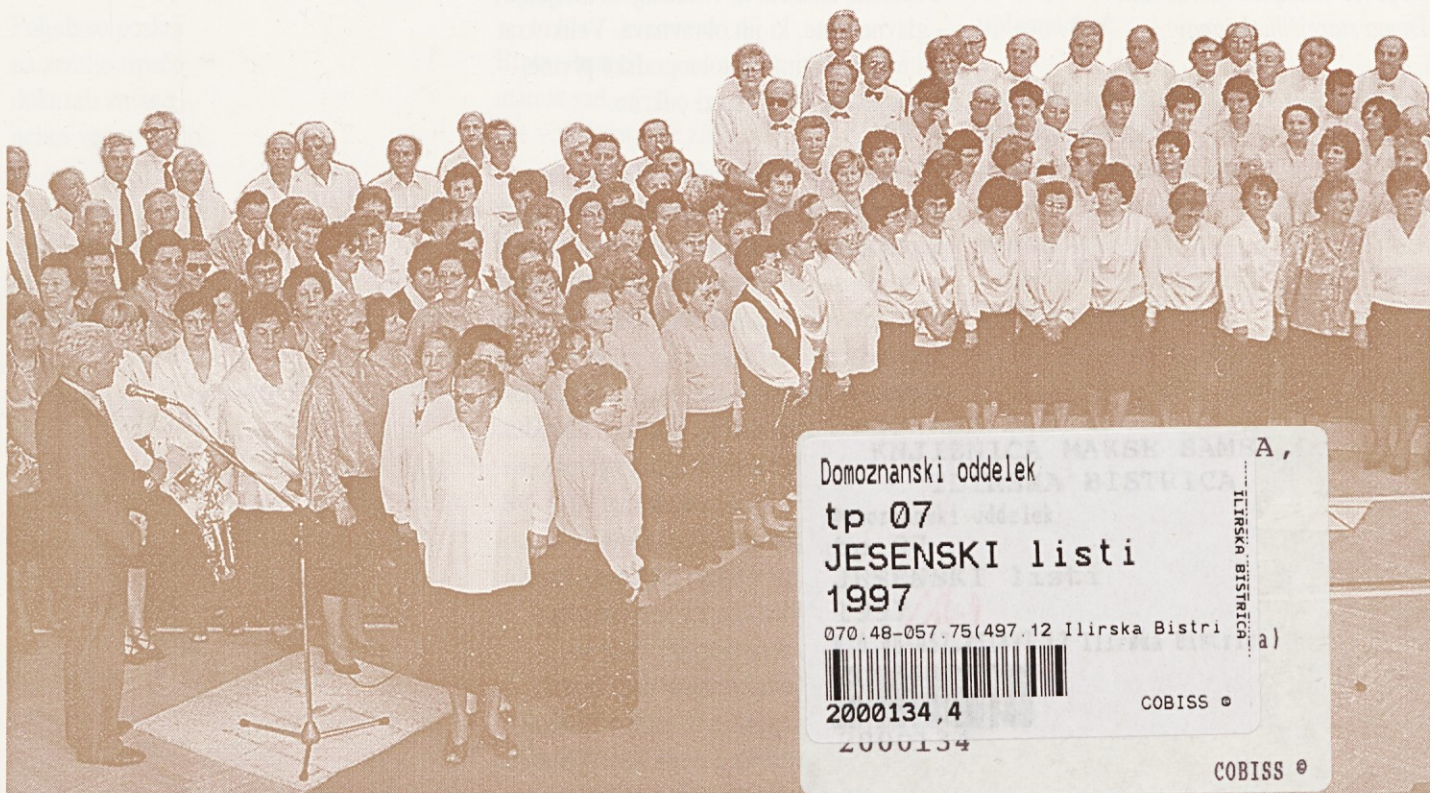
*Dimitrij Grlj*

## Beseda urednika

Z največjim veseljem ugotavljamo, da se je naše glasilo nekako "prijelo". Poleg naših stalnih dopisnikov se s svojimi dragocenimi prispevki oglašajo še novi. Doslej smo imeli srečno roko z našimi sponzorji, ki so s finančno podporo omogočili tiskanje naših Jesenskih listov. Prvim in drugim se zahvaljujemo za sodelovanje. Žal, se je krog naših sponzorjev sklenil in prisiljeni smo dvigniti ceno izvodu našega lista. Upamo, da bomo kljub temu še radi segali po njem. Seveda vas ponovno vabimo k sodelovanju.

Prav lepo pozdravljeni!

*Urednik*



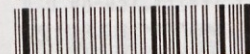
Domoznanski oddelek

tp 07

JESENSKI listi

1997

070.48-057.75(497.12 Ilirska Bistrica)



2000134,4

COBISS

2000134

COBISS





## O sreči ...

Kaj za vas pomeni sreča?

**Franciška:** Zdravje, zadovoljstvo.

**Marija:** Zame je sreča zdravje in mir.

**Pavlina:** Predvsem zdravje.

**Ivo:** Zdravje, ljubezen, lepo vreme; če delaš in dobiš plačilo, da naredim kakšno lepo sliko.

**Jožefa:** Najprej zdravje. In pravi moški!

**Rozina:** Zdravje in bivanje v tem domu.

**Albina:** Zdravje!

**Ivanka:** Da imam veliko zdravja, vera, razumevanje, zaupanje, vesela družba in - mir.

**Fani:** Zdravje in prijateljstvo!

**Ivanka:** Da sem pri dobrih ljudeh.

**Alojz:** Zdravje, prijateljstvo, dobri ljudje in seveda - dobra hrana.

*Pogovor v skupini oskrbovancev  
Doma starejših občanov.*

## Pesnica mehkega srca in odločne narave

Lučaj ali dva daleč od železniškega mostu, na začetku Topolca, kjer so hiše posejane še poredkoma, stanuje Milena Kreševič. Drobna, krhka gospa poznih srednjih let živi v krogu svoje družine mirno, navidez povprečno življenje gospodinje. A prvi vtis vara. Po prvih besedah, ki jih spregovori, sogovornik takoj razume, da gre za osebo živahnega duha, eno takih, za katere pravimo da živijo bogato notranje življenje. Njen zaklad je pisana beseda. Od mladih let zelo rada bere. Ne povprečnega čtiva, ampak Tolstoja, Dostojevskega, Hugoja ... rada ima tudi našega Cankarja. Predvsem pa piše poezijo, za katero pravi, da ji pomeni življenje.

Milena Kreševič, uradno Ljudmila, rojena Batista, je obiskovala samo italijanske šole, zato je lektorica njenih pesmi hči Breda. Iz rojstne vasi se je po poroki iz mladostne brezskrbnosti vključila v vrtinec življenja, ki ji marsikdaj ni prizanesel. Prav iz lastnih izkušenj črpa snov za svoje pesmi izpovedne narave, ki jih piše kakor kdaj, včasih tudi ponoči. Mladostne travme, problemi... Otožnost, žalost, veselje pa tudi TIGR, partizani ali vojna v Bosni so poleg opisov dogodkov iz njene okolice - o družini, znancih in vsakdanjem življenju - glavne teme, ki jih obravnava. Velikokrat pri njih zaslutimo avtobiografske prvine, ki pa jih nikoli ne izrazi odkrito.

Pisala je celo v času vojne, ki ji zaradi njene aktivne vloge v odporniškem gibanju ni prizanesla, saj so jo četniki, domobranci in Nemci zaprli in mučili. V svoji zagnanosti za slovenstvo, politike ni razumela, jo je marsikdaj po končani maši z rdečo kravato mahnila na miting. Pomagala je partizanskim družinam. Ovadili so jo. Značilen dogodek, ki nam izpričuje njeno življensko prepričanje, je prizor iz ječe, ko ona vsak dan moli, a to molitev prvi dan spremljajo kletvice domobranca, ki dvomi v njeno iskrenost. Kmalu se tudi ta prepriča, da je njena prošnja k Bogu prava, nepotvorjena. Šele na jamstvo, ki ga okupatorjem dajo fantje iz Zarečice, jo spustijo iz zapora. Mučna kontrola na domu sledi vsak dan. Nemogočega stanja jo reši zdravnica iz Trsta,

kamor je nekoč morala na pregled. Slednja ji da potrdilo, da se mora zdraviti na Tržaškem. Odseli se in ponovno počne prepovedano delo v Hrpeljah, Kozini in okolici. Zbira pomoč, spet nosi pisma v torbi, pa tudi svojo glavo.

Po vojni dobi solidno zaposlitev v občinskem arhivu, ki jo zaradi vere - javno izražane - kmalu izgubi. Eden od vzrokov za nove nevrščnosti je njen odpor, saj bi morala ob gonji proti nunam nositi transparent z žaljivo vsebino. Prav tako ni hotela polivati pozimi stopnic, na katerih bi se verniki namenjeni v cerkev zdrsnili in padli. Zato je zgubila službo in tudi šolanje za vzgojiteljico ji je bilo onemogočeno.

Danes je seveda drugače. Časi so mirni, problemi drugi. Zato bi gospa Milena želela sporočiti ljudem marsikaj. Za izrazno sredstvo si je, kot smo že zapisali, izbrala pesmi. Ima jih za debelo knjigo. Njena vroča želja je, da bi jih objavili v zbirki. Sporoča, da naj si bralci za pokušino preberejo nekaj pesmi, objavljenih v tej (in morda tudi naslednji) številki časopisa.

*Dimitrij Bonano*





Ljudmila Kreševič

## Plamen ljubezni

V svetišču tvojem  
ljubezni je plamen,  
ogrevaš gnezdece trpeče,  
odsevaš žarek upanja v njem.

Zbiraš nas krog rane krvaveče,  
da zremo v globino  
nedoumljive žgoče sence,  
obseg neizmernosti skeleče.

Proseče dvigaš glas neslišen,  
objem sladak v duše sega,  
kako tesno te mrak obsega,  
vendar tu si - steber vsega.

## Prijatelj

V dnevu praznika  
sem te spoznala,  
smehlajaj zvoneč si mi darovala.

Srce z ljubeznijo napolnila ...  
iz tebe duša v lepoti sinji  
cvetoči vrt  
predme je razgrnila.

V dnevu je megla nebo prekrila,  
zvon zapel kot nebeška harmonija ...  
zapustila neizbrisen čas spomina.

## Večerna zarja

V nebesnem prostoru  
krasota premila -  
stvarstvo bogastva  
nebo je oblila.

Sončni so žarki  
za goro odšli -  
pustili so znake  
svojih moči.

Poljub so poslali  
na zemljo trpečo,  
dokazali zmago -  
nebes večno srečo.

Rodila ni zemlja  
barve spojene,  
kot umetnini neba  
so dodeljene.

## Plačilo zla

Šumijo gozdovi -  
valovi morja ...  
grozijo s silo morečo ...  
strele neba  
z ognjeno močjo  
pokrivajo zemljo trpečo.

Zasluzilo to človeštvo zla  
saj s krutostjo je neskončnost  
pokrilo.

Brata - brat  
matere sad -  
vse v nasprotje se zililo.

Naj prekine zloba drhalska  
v pogubo nesreče viharja,  
naj zlomi se sila življenja,  
preveč je, preveč je trpljenja.

## Minuli časi

Kje časi so nekdanji,  
kje upi so tkani?  
Vse se razpršilo je, čez planjave,  
v puščave,  
v globino morja utonilo je,  
kot tone sonce za gore.

Zdaj dremlje temna noč,  
ki poslana je,  
da skrije se v njo  
trpljenja moč.

Kdaj prišel bo trenutka čas,  
ko zarja jutra zažari,  
ko pogled v nekdanje dni  
odkril bo, da tkani upi  
so s solzami izprani,  
s snežno belino so obdani,  
v bisere vkovani.



## Lahkih nog naokrog - po sledih starih civilizacij



Zgodnja jutranja ura in neprijeten hlad v aprilskem jutru nista prav nič vplivala na dobro voljo skupine ljudi, ki se je odpravila na Sicilijo. In če z dobro voljo odideš na pot z voznikom, ki približno ve kje in kdaj mora počivati, in z vodičem, ki želi pokazati največ zanimivosti, boš zagotovo zadovoljen. V prijetni družbi je vsakdo po svoje skrbel za dobro voljo. Iz skupne zaloge hrane in pijače smo si ob primernem času polnili želodce. Smeha nam ni manjkalo in potovanje po Italiji je bilo kratkočasno in nenaporno.

Predstava o Siciliji je bila v moji glavi dokaj čudna. Dnevno poslušas o mafiji, o umazaniji, revščini in zaostalosti, toda ko pogledas prospekte in druge turistično-propagandne materiale ne veš, če gledas isto deželo, o kateri tako slabo pišejo in govorijo, ali si se zmotil in gledas neki drugi svet. No, o zmedu v glavi je škoda razmišljati. Najbolje je, da se pustiš presenetiti. In Sicilija te res preseneti!

Pot nas je vodila preko cele Italije do Napolija, kjer smo se v večernih urah

vkrcali na trajekt Tirrenia in na njem prenočili. Morje smo imeli mirno, le ropot ladijskih strojev je od časa do časa zmotil počitek.

In potem jutro in ob vzhajajočem soncu obrisi obale mitičnega otoka sonca, za katerega pravijo, da ga je Neptun poklonil Kiklopom. V zahvalo pa so ga kultivirali in omogočili življenje civilizaciji, ki je s svojim znanjem in močjo ogrozilo kulturo Aten.

PALERMO - staro zgodovinsko mesto, ki leži v zavetju gore S. Pelegrino. V tem mestu se je srečalo mnogo kultur in vsaka od njih je zapustila svojo dediščino, ki je ostala zelo lepo ohranjena. Med ostalimi so tu pustili svoj pečat eremiti - puščavniki, ki so živeli v stenah obdajajočih hribov, Saraceni, Bizantinci, Grki, Rimljani, Romani ...

Najbolj ohranjena grška kultura te prevzame, ko ugledas templje in areno v SEGESTI, v SELINUNTU, kjer je ostankov templjev, aren in drugih objektov

toliko, da sploh nimajo imen, temveč so označeni kar s črkami abecede. AGRIGENTO ali "dolina templjev", kot jo imenujejo, se ponaša s tremi najbolj ohranjenimi templji, posvečeni Jupitru, Junoni in Concordii. Tempelj sprave - Concordia, zavzema osrednjo pozicijo pri razporeditvi teh treh svetišč. Svetišče boginje Junone stoji na najvišji točki, kar dokazuje njeno pomembnost.

Naslednja turistična zanimivost je PIAZZA ARMERINA in v njeni bližini patricijska hiša VILLA ROMANA DEL CASALE, v kateri so odkrili neprecenljivo vrednost mozaikov, ki ponazarjajo običaje in življenje starih Rimljanov. Preseneča njihova tehnično dovršena znanost pri gradnji in opremljanju bivalnih, rekreacijskih in gospodarskih poslopij ter poznavanje materialov in barv, s katerimi so se vse podobe časa iz približno dveh tisočletij ohranile do danes. Kultura, za katero mislimo, da je naša, je bila poznana že takrat. Običaji, navade in odnosi, ki so razvidni iz upodobljenih slik pa so bili zagotovo bolj prisrčni in domači kot so sedaj.

MESSINA, ki se spogleduje z obalo KALABRIJE, CATANIA - mesto pod ETNO, s spomeniki preteklosti in simbolom - slonom, TAORMINA, najbolj mondano mesto na Siciliji, kjer se vse leto v grški areni odvijajo bogati kulturni programi in kjer te tudi drugi spomeniki opominjajo, da je človek res minljiv, njegova dela pa ostajajo večna.

MARSALA - domovina sladkih svetovno znanih vin in likerjev te premami, da jih poskusiš. Pod toplim sredozemskim morjem, kjer te obkrožajo bogati nasadi oljk, pomaranč, limon, artičok, evkaliptusa, si prevzet in omamljen od vina, omamnih dišav in lepote. Mirno lahko oporekaš trditvi, da je to jug Italije - kjer ni rešitve. Tu se namreč ogromno gradi. Gradijo se ceste, mostovi, kanalizacija, vodovodi in v mestih tudi palače. Kmetijske površine so obdelane, namakalni sistemi delujejo po vsem otoku in kar te še posebno



prevzame so greznice, ki so ob vsaki hiši. Zato so tu vse reke in vsa morja, ki obdajajo Sicilijo, nebeško čista. Črna je le obala Jonskega morja pod ETNO, kjer vulkanske kamnine s svojo temnino opozarjajo, kako nevarna je lahko narava, če se razjezi in z bruhanjem ognja in kamenja zaznamuje in uniči vse pred seboj in za seboj. Tako spoznaš, da je SICILIJA tudi narava, divja in le težko ukrotljiva.

CEFALU z bogato tradicijo izdelovanja čudovite keramike te povabi, da si kupiš predmet, ki ga boš hranil za spomin ali pa podaril prijateljem z željo, da jim vzbudiš zanimanje za to deželo. In ne samo keramika! Tu so vile, ki jim ni para daleč naokoli, stare, a zelo ponosne kljubujejo času, pa katedrala in drugi spomeniki preteklosti.

TRAPANI in nad njim ERICE - majhno mestece, ki te tudi prevzame. Ko stopaš po kamnitih tlakovanih uličicah, kjer te skoraj iz vsake hiše vabi mamljiv vonj po slaščicah iz marcipana in drugih okusov, poznanih po vsem svetu. In ko se povzpneš na trdnjavo z obzidjem se ti nenadoma zazdi, da slišiš neko pripoved - in tedaj se zaveš, da stojiš na mestu, kjer je Odisej pripovedoval bogovom svojo zgodbo ...

Teden dni potepanja po tej deželi smo zaključili z ogledom MONREALA - mesta, kjer se dopolnjujeta stara in nova kultura. Tu so katedrale, v katerih se lahko poroči vsak, ki na Siciliji nekaj velja. Tu imajo letne rezidence politiki, zvezdniki in drugi premožni ljudje od vsepovsod. Pred odhodom na trajekt si privoščimo še sprehod po PALERMU. Ko si malo bolj pozoren, opaziš tu in tam pred palačami, v katerih prebivajo sodniki, politiki, odvetniki, bankirji in drugi pomembneži, oborožene stražnike. In šele to te opomni, da je na Siciliji tudi mafija in da po vsej verjetnosti še vedno velja zakon "OMERTA". Stari in novi zapori, ki so ograjeni z visoko železno ograjo in bodečo žico povedo, da je boj proti kriminalu uspešen.

In ko vstopiš ponovno po tednu dni potepanja in brskanja po starih kulturah na trajekt, ko vidiš v mislih pred seboj obale italijanskega škornja, na drugi strani tam daleč, a vendar zelo blizu afriško obalo in vse otoke v Tirenskem morju, strneš vse občutke, ki si jih dobil na potovanju. Ko te občutke dopolniš z literaturo in fotografijami, si zaželiš in odločiš, da se boš še vrnil v to deželo, kajti ta dežela ni takozvani jug in ni Italija - je Sicilija.

*Vojka Lenarčič*

## Izbrane misli

Preteklost so spomini, bodočnost pa želje.

Življenja ne smemo prespati. Biti moramo v njem, črpati iz njega in uživati v njem.

Skrivnost sreče je v slabem spominu in dobrem zdravju.

Najsrečnejši človek je tisti, ki je osrečil največ ljudi.

Lepega kamna ne moreš najti. Kamen bo našel tebe.

Umetnost, kako biti srečen je v tem, da si ničesar ne želiš. Tako imaš vselej več kot potrebuješ.

Nekoč je dobra vila srečala mlado dekle. Želela ji je nekaj podariti in jo vpraša: "Kaj si želiš, lepo mladost ali lepo starost?"

Dekle premisli in odgovori:

"Lepo starost!"

"Dobro si odgovorila," reče vila.

Vsaka mladost je lepa, ko si lep, zdrav in mlad.

Imeti lepo starost je najlepše, kar se človeku lahko zgodi.

Kdor ima svoj prostor v srcu drugega, ni osamljen.

Starost te ne obvaruje pred ljubeznijo, toda ljubezen te obvaruje pred staranjem.

Gostoljubnost vzemite kot dolg, ki ga je treba vrniti z obrestmi.

Nič nam ni mar kje in kako bomo umirali - dokler smo še pri zdravju.

Ne skrbi za jutri, kajti jutrišnji dan bo imel svojo skrb. Dovolj je dnevu njegova lastna teža.

Zvečer vzamem knjigo v roke zato, da zaključim vsakdanje banalnosti. Zjutraj s knjigo začnem zbirati moči za vsakdanjost.

*Zbrala in uredila Iva*





## In memoriam - Lea Grahor

Draga prijateljica!

Sosedi, nekdanji sosedi, prijatelji in znanci smo te spremili dne 11. aprila 1997 na tvoji zadnji poti. Zadnja si odšla od Klobučarjeve družine v večnost. Poslovili smo se tudi od vaše, sedaj prazne domačije, kjer smo velikokrat našli zatočišče. V tej hiši so bili doma zelo napredni ljudje. Morda se je zato smrt zelo pogosto oglašala in odnesla vse kar je bilo mlado in obetavno - tvojo mamo, brate Jožkota, Stankota in Miloša. Tukaj je smrt izbirala samo cvetje!

Kljub vsemu nas vežejo na vašo hišo nepozabni spomini. V času stiske, pred drugo svetovno vojno, smo pri tebi večkrat dobili bonbon, včasih celo štiri, kolikor je bilo otrok pri hiši. Hvala Lea! Mama Pavla

nam je velikokrat odrezala kos kruha in z nami poklepetala. Tvoj oče je vsem stal ob strani v najhujšem času vojne in ob vrnitvi iz internacije. Dal je vse kar je imel. Vsakomur je znal svetovati in pomagati. Hvala vam, Klobučarjevi!

Draga Lea! Po končani vojni si odšla. Učila si otroke, kjer so te potrebovali. Po tridesetih letih si se vrnila, da bi pomagala ostarelim staršem. Bila si plemenita hči svojega očeta. Tudi mi se vračamo, po petdesetih in več letih. Največkrat na pogrebe prijateljev, katerim veliko dolgujemo.

Počivaj, draga Lea, pri svoji materi in sanjaj o večnosti, v sladki domači zemljici.

*Prijateljji*

## Trst, 50 let pozneje

Ko sem daleč od tebe, Trst moj, čutim veliko, veliko bolečino in bolj ko jo hočem zatreti, bolj se mi zavozla srce (po stari tržaški ljudski pesmi).

Slonim na obzidju trdnjave San Giusto in občudujem razgled z okoliškimi hribi in morjem. Za mojim hrbtom je Cortile delle Milizie, kjer sem daljnega leta 1946 prisostvovala svoji prvi operni predstavi "Moč usode".

Gledam panoramo mesta in iščem Monte Radio in pod njim Gretto, kraj, kjer sem odrasla. Ne najdem hiše, kjer smo stanovali, vidim samo Faro della Vittoria, svetilnik Zmage, ki s svojim 70 m višine nadgleda hrib in morje.

Od tedaj, ko je oče umrl in se je mama preselila v Gorico, sem prišla v Trst nekajkrat, vedno le za par ur, vedno v naglici.

Letos, kot darilo za rojstni dan sem prišla v mesto z Ivico, da bi še enkrat videla kraj, kjer sem odrasla in dihala zrak mojega mesta, ki sem ga zapustila pred pol stoletja.

Trije dnevi so kratki, prekratki, da bi videla vse to, kar želim in podoživeti trenutke in občutke, ki so se mi vtisnili v spomin in srce.

Vračamo se po stopnicah Scala dei Giganti, na zadnjem podestu se ustavim in gledam kaotični promet na Piazza Goldoni, s svojimi palačami in ljudmi, ki v naglici hitijo kdo ve kam, ali pa gledajo izložbe in se lenobno sprehajajo po Corso Italija.

Tudi ulica Carducci je polna ljudi, tako kot bližnja Piazza Oberdan. Od zmeraj se na njem ustavlja in zaključuje vožnjo openski tramvaj, stari tramvaj, ki se po vrvi vzpenja po Salita di Scorpola (nekoč sem tu hodila peš) vse do Opčin. Pot, čeprav ne najbolj kratka, omogoča čudovit razgled na mesto in je vredna ogleda.

Caffe' Fabris, nekoč mesto, kjer so se čitali dnevnik in ob klepetu pila kavica, je danes picerija in ne spominja več na nekdanje življenje. Gledam mladino, Pepsi in Coca Colo in se počutim, če že najbolj stara, vsaj ostarela.

Enako se je storilo Caffé Stelle Polaris, ki je izgubila sijaj in stil 18. stoletja in je danes moderen bar. V neposredni bližini Ponte Rossa, je izgubila nekdanjo prefinjeno klientelo in je postala mesto oddiha in okrepevalnica za tako imenovane turiste, ki so nekaj desetletij preplavljali Trst in so mu spremenili fizionomijo. Trst, vsak dan preplavljen s tisoči potnikov, ki so praznili trgovine in narekovali nov način življenja. Kolikokrat, ko sem se vračala domov po obisku pri starših, sem se na carini počutila dobesedno ponižano, ko sem bila obravnavana kot kakšen mali tihotapec.

Pretekli čas, na vso srečo.

Sobota. Danes sva obiskali Miramarski grad, ljubezensko gnezdece Maksimilijana Habsburškega in Karlote, belgijske princeze, zgrajen med leti 1856 in 1860, opremljen v stilu dunajskega Schoenbrunn in obkrožen s čudovitim parkom. Čeprav dežuje, je sprehod še vedno enkrat. Drevesa in rastline, ki jih je izbral sam Maksimilijan in so jih vzdrževali izkušeni vrtnarji, ponujajo izjemno lep pogled in so danes lep kulturni zaklad.



Z busom zapuščamo Miramar in se po obalni cesti peljemo do Barkovelj, od koder greva peš pod železniškim mostom Cacalcavia di Barcola, po Salita del Perarolo do svetilnika Faro della Vittoria (svetilnik Zmage, zgrajen v spomin padlim na morju v prvi svetovni vojni). Mojstrovi-na arhitekta Berlama, kip vojaka, kiparja G. Majerja, ima v podstavku sidro vojne ladje "Audace", s katero so meseca novembra leta 1918 pripluli v Trst prvi italijanski vojaki.

Mali trg pred svetilnikom je bil "zbirno mesto" naše skupine, kakih 10 deklet in fantov, vedno skupaj na mladinskih sestankih, na plesu v Delavskem domu, na sprehodu do Miramara ali na kopanju na obali. Prijatelji moji, kje ste, kaj delate, kako živite? So se vam sanje uresničile? Vse stike smo izgubili že pred mnogimi, mnogimi leti.

Po stari cesti, sedaj razširjeni in posodobljeni, ki jo obkrožajo stavbe in stolpiči, nekoč pa so stale hišice in vrtički, prideva v središče Grete, kraj, kjer sem odrasla. Sedaj razumem, zakaj z gradu San Giusto nisem mogla najti naše hiše tako kot nekoč. Včasih je bila naša hiša s svojimi tremi nadstropji, skupaj s še tremi petnadstropnimi hišami, v središču rajona. Zraven, obkrožene z velikimi parki, so bile vile tržaške gospode Kozolič, Tripkovič, Princ... Z našega okna je bilo videti travnike slovenskih kmetov, kjer smo se igrali otroci s tega predela mesta.

Naša hiša, popolnoma obnovljena, stoji sedaj sredi skupine velikih hiš. Povzpnem se po stopnicah. Če zaprem oči, vidim dekletce, ki preskakuje dve ali tri stopnice ali pa drsi po stopniščni ograji. Greva spet na ulico, napravim nekaj posnetkov za spomin. Še vedno dežuje. Z busom greva nazaj proti mestu. Na zamegljenih šipah drsijo dežne kaplje, ne, niso samo kaplje, so tudi solze, ki mi zameglijo pogled. Ivica razume in mi tisne roko, jaz zaprem oči in se v mislih poslavljam od teh ulic, teh hiš, od vsega.

Greva po Viale XX. settembre, drevoredu imenovanem tudi Acquedoto (vodovod).

Spominjam se sprehodov po končanem pouku ali pa v nedeljo popoldne pred filmsko predstavo. Druga mladina sedaj hodi po naših stopinjah, drugi otroci občudujejo stojnice ob sejmu Sv. Nikolaja.

Danes prav nimava sreče. Po večerji, namesto da bi se še sprehajali po centru mesta, sva se morali vrniti v hotel, kajti vsula se je ploha in pihala je prav mrzla burja. V hotelu so že vključili centralno kurjavo (smo šele konec septembra), gledam film na Canale 5 in skoraj, skoraj se mi zdi, da sem doma.

Nedelja zjutraj. Dež je prenehal, vendar se črni oblaki še grmadijo na morju. Greva po Corso Italia, ogledujem si izložbe in hiše. Vse se mi zdi majhno, blede, starikavo. Seveda, v mojih spominih je bilo to veselo in živahno mesto. Mlade oči vidijo vse lepše, ne vidijo poškodb na fasadah hiš in konec koncev čas ni minil samo za mene, tudi mesto se je postaralo.

Piazza Unita', Trg enotnosti, s Tergesteom in palačami iz 19. stoletja, Mestno hišo, Vladino palačo, palačo tržaškega Lloyda, palačo Pitteri, hišo Stratti s svojo nezamenljivo Kavarno zrcal (Caffé degli Specchi), vsa dela znamenitih arhitektov prejšnjega stoletja. Imava še toliko časa, da lahko obiščeva Muzej Revoltella, zapuščino gospoda Pasquale Revoltella (1869), uspešnega poslovnega človeka, med drugim enega od ustanoviteljev in finančnikov, ki so omogočili izgradnjo Sueškega prekopa. Muzej, ki je bil cilj mojih prvih raziskav v svet umetnosti, sem obiskala že kot mlado dekle, ker se nahaja v ulici, kjer je tudi šola, ki sem jo tedaj obiskovala. V njem so shranjene umetnine vseh slogov. V zapuščini je bilo navedeno, da je treba eksponate dopolniti z vsemi slogi, ki bi se pojavili v umetnosti. Ravno zaradi tega je muzej pred kratkim dobil nove dodatne prostore.

Čas hiti, tudi nebo se je spet pooblačilo. Peš greva na železniško postajo. Vlak hiti proti Nabrežini, luči Trsta se izgublajo v meglici. Počasi zaprem oko in se vrnem na svoje mesto. Ivica dvigne oči od revije, ki jo lista, in se mi nasmehne.

Nasmehnem se tudi jaz. Vračava se domov.

Rečeno mi je bilo, naj napišem spis o Trstu, jaz pa sem zabeležila spomine, opažanja, otožnosti. Obžalovanja? Mogoče, toda tržaški moto (po tržaški ljudski pesmi) pravi nekako tako:

Naj gre dobro, naj gre slabo,  
bodi vesel in ničesar ne obžaluj,  
živi tja v en dan  
pa bo vse dobro!

*M. Luisa Katavič*



## V spomin na težke čase



Od fašističnega masakra, požiganja, pobijanja in omalovaževanja slovenskega naroda na območju občine Ilirska Bistrica je minilo petinpetdeset let. Čas, ki še vedno ni ozdravil odprte rane v duši ljudstva sedmih uničenih vasi, ki so 4. junija 1942 izgubile svoje najdražje. Na ta, za te ljudi nepozaben dan in zgodovinsko pomemben dogodek v bistriški občini, so se spomnili člani borčevske organizacije ZZB NOV Ilirska Bistrica, Zveza kulturnih organizacij Ilirska Bistrica ter vaščani vasi Kilovče, ki so organizirali spominsko slovesnost v Jerandovi ogradi, pri spomeniku padlih žrtev pod Kilovčami.

Te slovesnosti so se poleg bistriških borcev in občanov udeležili tudi predstavniki drugih borčevskih organizacij iz sosednjih občin, obale, borci iz Ljubljane, sosednje Hrvaške ter pripadniki slovenske vojske.

V uvodnem delu slovesnosti je prisotne pozdravil Franc Gombač, predsednik ZKO Ilirska Bistrica. Svečani govor, posvečen temu dogodku je imel slovenski pesnik - borec iz druge svetovne vojne, Ciril Zlobec. V svojem odličnem govoru je med drugim povdaril zahtevo, da ob spominu na ta dan, ko so na tem mestu dali svoja življenja nedolžni ljudje, med njimi tudi otroci, ne smemo pozabiti na našo zgodovino in preteklost. Po njegovem Bistričani

nimajo primernejšega datuma za praznovanje občinskega praznika.

Predstavniki borčevskih organizacij so položili venec padlim žrtvam fašizma. V izbranem kulturnem programu, ki ga je pripravil in vodil Franc Gombač, so nastopili: Moški pevski zbor Dragotin Kette, otroški pevski zbor in recitatorka iz OŠ Toneta Tomšiča iz Knežaka ter harmonikarji iz Janeževega brda.

Po proslavi so si prisotni ogledali obnovljeno vas Kilovče, vas, ki je bila pred 55 leti do temeljev uničena, njeni prebivalci pa ustreljeni ali pa za vedno pregnani. Tovariško srečanje se je nadaljevalo do poznega večera.

*Petar Nikolić*

## TIGR

TIGR, geslo vaših dni,  
junaško odkrivali  
ste pota vseh strani.  
Primorci, Bistričani, Goricijani, Istrijani,  
vsi ste bili skupaj zbrani,  
Tigrovci imenovani.  
Borbena akcijo ste podpirali,  
drug drugemu  
bratovsko dlani odpirali.

Niste dnevu  
počitka dali,  
eno samo noč niste spali.  
Duh vaš je  
v daljavo segal,  
najlepsi čas v borbi tvegali.

Bogastvo ste življenju dali  
in tako ste zvezda  
kažipot postali.

Upepeliti so hoteli  
TIGR-a borbo kremenito.  
Zaman!  
Polit je bil plamen  
s krvjo prelito.

*Ljudmila Kreševič*



## Šest let druženja z Ines

Pred šestimi leti smo članice društva upokoencev povabile medse simpatično fizioterapevtko Ines Lenček, takrat še mlado začetnico, polno navdušenja za delo s starejšimi ljubiteljicami rekreacije, in ustanovile sekcijo za rekreativno telovadbo. Z dobro voljo in razumevanjem prav vseh smo kmalu obvladale veliko koristnih vaj. V tej družbi nas je kar 35 rekreativk. To je prav gotovo zelo velika obremenitev za enega fizioterapevta. Veliko zaslug za tako veliko število rekreativk v naši sekciji ima prav gotovo Marica Muha. Hvaležne smo tudi društvu upokoencev v Ilirski Bistrici, ki nam po svojih možnostih finančno pomaga pri uresničevanju programa naše sekcije. Upamo, da bomo te pomoči deležne tudi v prihodnje, saj ne mislimo odnehati s svojim delom.

Prijetno poletje in pozdrav do jeseni!

*Alda Majdevac*

## Rekreacija

Zbrala se je družba mladostnih src, vesela, medse Ines nas je povabila, da bi telovadnih vaj nas naučila.

Rekreirale bi se rade, da postale bi spet mlade, a kaj ko sklepi pokajo kot šivi, da smo stare mame pa se tudi vidi.

Prva, vaje dela take, druga pa drugačne, le Angela najbolj gibčna je, a tudi me ne damo se. Ines nas veselo hrabri, vmes šale, vice pravi, me pa vse zadihane, a na kraju vaje pa le - razgibane.

Tako nam ura hitro mine, dela prosti čas izgine. In glej, kmalu spet bo sredo in Ines nas bo vesela, seveda.

*Alda Majdevac*

## Begunci

Bilo je 4. junija leta 1942. To je bil eden najbolj žalostnih dni v mojem življenju - postala sem begunka. Tega dne se je začela težka pot izgnanstva za našo družino in za več kot 450 preprostih, navadnih ljudi iz sedmih primorskih požganih vasi. Največ je bilo otrok. Iz kamiona sem zadnjič pogledala dragi kraj mojega otroštva. Kaj sem videla? Hiše so gorele, iz njih se je močno kadilo. Dim je bil povsod. Krave so tavale po cesti in po vrtovih. Niso pasle, le strahovito mukale. Prašiči so begali sem in tja in cvilili. Le zajčki so na vrtu veselo pasli po solati. Ta dan jim je bilo vse dovoljeno.

“Sodni dan”, je zašepetala strina Tinkotova, si pokrila obraz z drobnima rokama in tiho zajokala. Zagledala sem se v sonce, ki je pravkar zahajalo, a ne kot po navadi, za brkinske griče. Poglobljalo se je tam nekje za šembijško skalo in počasi ugašalo. Ni ga bilo več, prehitro je ugasnilo! Moje oči ga potem niso videle celo leto in več. Bila je le megla, temnosive barve. Za meglo ni bilo nič.

Bila je že tema, ko so nas pripeljali na Matulje. Zaprli so nas v izpraznjeno šolsko poslopje. Stavba je bila rdeče pobarvana in je imela ravno streho. Na strehi postojanka fašistov in mitraljez. Pred stavbo je bila lepa bela cesta. Bila je zaprta, nihče ni smel po njej. Nikogar nismo videli. Šola je postala naš zapor in naša mučilnica, kjer smo prebili dolgih 14 dni. Bili smo skoraj brez hrane. Spali smo kar po tleh. Zajtrka nismo poznali. Opoldne smo dobili pol žemljice, zvečer pa zajemalko čiste juhe. Kdor je imel srečo, je le slučajno dobil krompirček, korenček ali kolerabico. Vsak dan smo bili bolj žalostni, lačni in otopeni. Po nekaj dneh smo bili polni uši.

V veliki dvorani smo se gnetli otroci in ženske. Moški so “bivali” ločeno od nas, v prvem nadstropju, mi pa v pritličju. Med nami je bila neka mama iz Kilovč. Imela je majhno punčko, ki je pogosto jokala. Stalno jo je božala. Svojo mamo sem vprašala zakaj mama neprestano boža svojo punčko. Odgovorila mi je: “Zato,



*Upokojenke - rekreativke*



ker nima kruha da bi ga dala otroku; otrok pa je tako žalosten, ker so mu ubili očeta". Punčkina mama je bila zelo zaskrbljena, pričakovala je drugega otroka, tukaj v zaporu. Tej mami smo pravili teta Furmanova. Druga mama je bila tudi iz Kilovč. Ime ji je bilo Bruna, imela je tri majhne fantke. Najmlajši je imel morda dve leti. Nič ni jokal, le izdihoval je. Bil je tako slab in suh, da sem mislila, da je vsak njegov izdih zadnji. Ostal je živ. V tej sobani je bila tudi deklica stara 12 let, popolnoma sama. Vsi so imeli vsaj mamo, Zdenka nič. Doma je imela starše, dve sestri in brata. V tisti zmedi se je družina razgubila. Nikoli več ni bila ta družina skupaj. Zdenko je vzela naša mama z nami; kjer smo bili mi, je bila tudi Zdenka. Vedno je bila žalostna, otožna in zelo ubogljiva. Nič ni zahtevala. Mislim, da je bila celo srečna ob vsem hudem. Kar je bilo za nas, je bilo tudi zanjo. Celo kalvarijo smo skupaj prehodili. Med nami v zaporu je bilo precej mater, katerim so pobili može. Bile so vdove. Le kakšno je bilo njihovo žalovanje za možmi, ko so pred sabo gledale zaradi lakote umirajoče otroke. Neko mamo je to strlo. Pogumno je šla pred fašista, ki nas je stražil in zahtevala naj jo ustrelji, nato pa še njene tri otroke. Tedaj ni imela več moči, počasi je padla po tleh in tako obstala v nezavesti. Otroci so jokali. Ko se je zavedla, se je usedla in prekrižala. Otroci so bili okrog nje. Ni jih videla. Gledala je v prazno. Le kje je bila tedaj njena, do smrti izmučena duša?

Po desetih dneh pekla nisem mogla več hoditi. Moči so me zapustile. Nič me ni bolelo, le vstati nisem mogla. Ravno tako je bilo z Angelco Šemovo iz Mereč. Mama je zaprosila neko gospo (dona fascista smo ji pravili) za pomoč. Odpeljali so naju v bolnico na Reko. Same sva bile v sobi. Pred to sobo so se zamenjevali stražarji. Bile sva bolni politični zapornici. Tedaj sem imela 11 let, Angelca pa 12 let. Negovale so nas usmiljene sestre (nune). Jokale so, ko so nas kopale. Bile sva kot živa okostnjaka. Tako so nama rekle. Mimo stražarjev so za naju tihotapile razne priboljške. Kmalu sva si opomogle in popravile. Čez nekaj dni so naju s tankom

prepeljali na železniško postajo na Matulje. Tu so bili vsi izgnanci iz zapora v Matuljih zaklenjeni v vagonih. Težko sva našle svoje starše. Nismo smeli gledati skozi okna. V vagonih smo dolgo čakali. Zvečer se je le začela pot, za marsikoga zadnja. Šli smo proti Italiji. Seveda smo videli Mereče in Podstenje. Groza! Okajeni zidovi so moleli v zrak. Nikjer svetlobe, nikjer žive duše! Vozili smo se skozi postajo Kilovče. Stisnili smo se skupaj in gledali v tla. Jok bi bil tu razkošje! Le tu pa tam je kdo na tiho zastokal. To je bilo slovo. Micka Janezinova je stiskala k sebi svoje otroke, ob sebi je imela tudi dojenčka. Le ona je zaklicala: "Adijo, Ratečevo brdo!" in njena mati, stara ženica je zaihtela. Dojenček se je oglasil in močno zajokal.

Ta mučeniška pot, brez hrane, je trajala tri dni. Ko smo prispeli v Verono, so fašisti začeli sestavljati skupine po štiri družine. Izstopili so in odpeljali so jih. Na vsaki večji postaji so odšle štiri družine. Naša družina in še tri druge iz naše vasi (Urščovi - Dekleva, Francčini - Tomažič, Šerinovi - Seles in naša družina - Mršnik) smo odšli s postaje v Bergamo. Tu so nas pričakali fašisti in nas odpeljali v mesto. Nastanili so nas v star zaprt hotel. Na stavbi je pisalo "Albergo". Bili smo veseli, ker smo mislili, da bomo jedli in spali kot ljudje. A prevrli smo se. Zaprli so nas v temno klet brez razsvetljave. Klet je bila polna polomljenih miz in stolov. Na tleh je bila zemlja, na stropu pa je bila majhna zamrežena lina, skozi katero je prihajalo malo svetlobe. Bili smo izmučeni in lačni. Kmalu smo dobili obiske. Ves dan so prihajali ljudje in nas gledali skozi lino. Govorili so nam v neznanem dialektu. Prav nič jih nismo razumeli. Tudi gledali jih nismo, saj smo se jih bali. Skozi lino so nam metali popljudvani kruh. Ker drugega nismo dobili, smo kot sestradani volkovi pograbili kruhek in ga pojedli. To je trajalo tri dni.

Četrty dan je prišel nekdo, ki je govoril v čistem italijanskem jeziku. Tega smo vsi razumeli. Bil je učitelj in je pripeljal cel razred učencev. Otroci so nas gledali in se bali. Učitelj je pokazal na nas s prstom in jim razlagal.

Otroci pa po svoje: "Saj to so ljudje, takšni so kot mi!"

"Ni res," je zagrmel učitelj, "To so barbari, to so morilci naših vojakov, ne poznajo nobene kulture. Saj vidite, da so kot živali!" Nekdo se je zopet oglasil: "Kdo in od kod kod so?"

Učitelj zopet: "To je neko malo pleme Tribu," je rekel.

V meni se je vse uprlo: Mi pa pleme - Tribu. Točno sem vedela kaj to pomeni. Tedaj sem planila pokonci, šla sem pod lino, pogledala učitelja v oči in rekla v čisti italijanščini:

"Mi nismo nobeno pleme! Mi smo narod! Okupirali so nas Italijani! Zelo majhen narod smo, a s svojo kulturo! V šoli nas učijo isti jezik kot vas! V stiski molimo istega Boga kot vi! Razlika med vami in nami je samo ta, da vi ste srečni, mi pa smo zelo nesrečni!"

Začela sem krčevito jokati. Prvič po mesecu dni in pol sem lahko jokala. Veliko ljudi nas je gledalo, vsi so obnemeli.

Od tega dne dalje so nas razni ljudje stalno obiskovali, nam metali čisto hrano, zavito v papir. Z nami so se pogovarjali v italijanskem jeziku in na veliko spraševali. Mnogi med njimi so imeli svoje brate, sinove, može v italijanski vojski na okupiranem območju v Sloveniji, na Hrvaškem, v Bosni in Srbiji. Tam so bili že hudi boji med partizani in Italijani. Povedali smo jim vse kar smo zvedeli, da se tam dogaja. Ti ljudje so nas hranili v tem hotelu celih trideset dni. Postali smo skoraj prijatelji. Neke temne noči so nas fašisti poklicali in nas ločili, vsako družino posebej. Zdenka je ostala z nami. Peljali so nas v neko naselje, ki leži med mesti Bergamo in Milano, v Carravaggio. Poznano je kot romarski kraj. Tu so nas zopet zadržali nekaj dni v zaporu na policijski postaji. Medtem so nam našli prebivališče. To je bila soba v neki veliki stari vojašnici. V vojašnici in na dvorišču je bilo vse polno vojakov, ki so prihajali in odhajali. Stalen direndaj! Naselje je imelo kakih 12000 prebivalcev in samo dva fašista. Kar čudno se nam je to zdelo. Kmalu smo zvedeli, da so tu fašisti, ko so prišli na oblast leta 1922, novačili za svojo stranko najprej intelektualce, med prvimi





duhovnike. V tej župniji je bilo tedaj pet duhovnikov. Ker so vsi odklonili vpis v Partito fascista, so jih prisilili, da so izpili po pol litra strojnega olja. Po kratki agoniji so vsi pomrli. Tega ti ljudje niso nikoli pozabili in odpustili. Ljudje so bili zelo delavni in verni. Čeprav smo bili pod stalnim policijskim in vojaškim nadzorstvom, smo se s temi ljudmi dobro razumeli. A bila je v Italiji leta 1943 velika kriza. Hrane je bilo komaj za preživetje. Vse je bilo na živilske karte. Na kosilo in večerjo smo hodili v vaško bolnico, ki je bila v naši bližini. Celo leto smo jedli enako hrano - riž na vodi za kosilo in za večerjo.

Z bratom sva navezala stike z drugimi otroci. Skupaj smo hodili po bližnjem polju in vedno smo kaj našli in skupaj pojedli. Zgodilo se je, da smo našli njivo, polno makovih glav. Italijanski otroci so to jedli, midva pa še bolj. Zobali smo tisto seme. Saj ni bilo dobro, a počasi je le šlo. Kar zaspali smo. Spali smo 24 ur. Bila sem najstarejša, med prvimi sem se zbudila. Vsa omotična sem prebudila še ostale in počasi smo se privlekli domov. Vsi so nas iskali, name pa so se še posebej hudovali. Nič me ni zanimalo, le spala bi rada. Drugič sva z bratom pojedla na njivi nekaj čebule. Bila sva zelo bolna. V želodcu sva Imela hude krče kar nekaj dni. Od takrat ne jem hrane, v kateri je čebula. Sredi poletja leta 1943 so nas izpustili. Odšli smo domov. Nekako ob osmi uri zjutraj smo se vrnili na postajo Kilovče.

Dež je rosil. Ganjeni od sreče smo stali na postaji in gledali. Vse je bilo zeleno. Še nikoli nisem videla toliko zelenega na kupu. Kamor sem pogledala, povsod zelenje. Tukaj griček, tam dolinica, polno drevja, polno grmovja - vse zeleno. Kakšno razkošje! Od sreče bi najraje tukaj umrla, takoj!

Kjer smo bili v internaciji, v Padski nižini, ni bilo nikjer nobenega drevesa, nobenega hriba, ne grička, ne dolinice. Kakšen dolgčas!

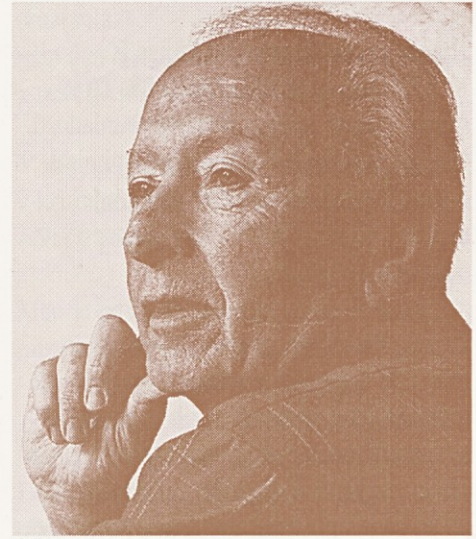
Vse je bilo premagano, samo da smo doma. Doma! A kakšen dom? Ožgani črni zidovi so moleli kvišku. Ker je deževalo, smo se stisnili pod obok kleti. Obujali smo spomine, kot bi vedeli, da ne bomo nikoli več stanovali v tej hišici. Opoldne smo počasi odšli proti Smrjam, kjer smo imeli staro mamo. Sprejeli so nas. Pet nas je bilo. Zopet smo bili pri svojih ljudeh. V vas sem šla k prijateljicam. Ko sem se vračala, sem opazovala sončni zaton. Po letu in pol sem ugotovila, da sonce še obstaja, še greje in zvečer še zahaja tam za brkinskimi griči, kot nekdanj. Čeprav smo preživeli veliko hudega, so nekatere druge družne preživljale še hujše dogodke. Šele ko so se druge družine vrnile domov smo zvedeli, da je bilo veliko družin v koncentracijskem taborišču tam nekje blizu Rima. Tem je bilo najhujše!

Vsi smo bili begunci, izgnanci. To se je strahotno zagrizlo v našo zavest. Počasi, z leti se je vse ublažilo. Le duša tu pa tam še zakrvavi in zaboli. So dnevi, ko sem še vedno begunka. Že 54 let stanujem blizu Ilirske Bistrice, a sem še vedno iz "starega mosta". Rada se vračam tja, kjer so me ljudje imeli radi.

To je mali del trpljenja in ponižanja ene izmed sto družin in poteptanega dostojanstva dvanajstletnega otroka. Vsi begunci, ki ste doma, vsi begunci, ki ste razseljeni po svetu in vsi begunci, ki ste umrli, opravičujem se vam, ker sem tukaj opisala le svojo osebno kalvarijo, po pravici in pošteno!

*Nada Žnidaršič*

## Frane Tomšič - pisatelj



Frane Tomšič je naš, bistrski rojak. Rodil se je leta 1924 v "Guranjmi kraji" v številni družini. Življenjska pot ga je vodila širom po Sloveniji, že kar dolgo pa je v Novi Gorici, kjer živi in dela. V svojem življenju je, tako kot vsak sedemdesetletnik, doživel marsikaj, kajti vsako življenje piše roman in vsak od nas bi lahko napisal svojega. Vendar, vsem ne uspe. Franetu je uspelo napisati za mlajše rodove tisto, kar bi lahko šlo v pozabo.

"Ko gledam fotografije iz svoje mladosti," je povedal Frane na nedavnem srečanju z mladimi na Črnih njivah nad Ilirsko Bistrico, "vidim, da se nihče od nas ne smeji. In se resnično tudi nismo nikdar smejali, kajti življenje je bilo težko."

Takega življenja naši otroci skoraj ne poznajo: ne poznajo vzgoje k poslušnosti državljanov in ne poznajo kasarniških metod, ki so jih v času Franetove mladosti "bridko občutili Slovenci, saj so jim hoteli vzeti z njo tudi nacionalno indentiteto" (iz predgovora Iva Zormanana h knjigi KOLOBAR).

V svojem življenju je Frane opravljala različna dela, hkrati pa pridno študiral in postal diplomirani ekonomist. Vso svojo mladost pa je v sebi nosil željo, da bi pisal. Njegov prvi poskus sega v zrelo petdeseta leta, ko so mu objavili zgodbo DEFORMACIJA. Svoje znanstveno-fantastične zgodbe in satire je objavljala v več



časopisih. Leta 1983 so mu objavili novelo DRUGI.

Njegova prva samostojna knjiga je KOLOBAR, ki je izšla leta 1988. To je roman o kraju in času pisateljeve mladosti. "Dolgo sem nosil v sebi željo da bi pisal o tem..." pravi danes Frane. To mu je uspelo v KOLOBARJU, ki je roman o težkem življenju.

Za nas, Bistričane, je pomembno, da so osebe, ki nastopajo v romanu "na pol resnične", kar pomeni, da jih je pisatelj spretno "predelal" in jih tako spravil v okvir zaključenih dogodkov. Temeljno pa je, da je opis trpljenja in teže takratnega življenja avtentičen.

Kot rečeno je Franeta že v otroštvu privlačevala fantastika. Kot odraz tega je zbirka štirih knjig NA KRILIH DOMIŠLIJE. Zadnjo knjigo iz te zbirke, POTOP, je Frane Tomšič predstavil bistriškemu občinstvu meseca oktobra 1994.

Franetova povezanost z domačim krajem je nedvoumna, saj je sedaj na poti njegov drugi roman s tematiko "Guranjga kraja". Pričakujemo ga lahko v dveh delih, "...Seveda, če bom še živ." pravi Frane, ki se mu po zunanjem izgledu in notranjem optimizmu prav nič ne mudi "na oni svet" in prav rad razpravlja o dogodkih v naši domovini zadnjih nekaj let, jih kritično ocenjuje in postavlja na pravo mesto.

V nadaljevanju predstavljamo odlomek iz njegovega novega romana POSVEČENA ZEMLJA, ki naj bi prihodnje leto ugledal luč sveta.

*Milojka Primc*

## Posvečena zemlja

Pomladna odjuga je prišla nenadoma. Ceste so bile blatne, po klancih je ob nalivu drla voda in polnila obcestne jarke. Potem je deževalo neprenehoma ves teden. Struga je narasla, voda se je valila čez jezove in napolnila lesena korita, da so se vretena ustavila. Pri Vencinovih je deroča voda bruhala izpod obokov, na katerih je slonela imenitna hiša. Pri Novem svetu so ljudje bredli do kolen, furmani so se mučili s konji. Onkraj železnice je Velika voda preplavila polja in oblikovala jezero, ki je segalo od Podgore do Topolca in naprej. Ljudje niso pomnili česa podobnega.

Ded je že navsezgodaj prišel na žago. V sklepih ga je trgalo in je vedno težje hodil. Lotil se je debelega bukovega hloda, ga s težavo zvalil na voz in ga zagozdil. Potem je šel pod žago, preveril veliko pavčno kolo, preslico in glavo, namazal osi in pogledal skozi luknjo ob glavni vretenovi osovini. Voda je bila še visoka. Vrnil se je gor in se lotil brušenja jeklenega rezila.

Stopil je ven in se ozrl v oblačno nebo nad sotesko.

- Mogoče bo danes boljše, si je rekel.

Šel je mimo hiše in zavil k vodi. Leseno korito je bilo polno. Ob jezu se je nabralo nekaj odpadlega lesa, ki je motil pretok. Previdno je stopil po ozkem lesenem prehodu. Hrastove dila so bile poraščene z mahom. Prišel je do zapornic, zgrabil dolg kol in začel odmikati oviro.

Naenkrat mu je spodrsnilo, zakrilil je in s hrbtom udaril na prečno dilō. V križu mu je škrtnilo. Noge so visele v vodi. Poskusil je vstati, toda bolečina v križu je bila prehuda. Na drugi strani struge se je prikazala na oknu Mehlinova dekla Francka. Otresala je rjuhe. Poklical je:

- Francka ...

Ko ga je zagledala, se je zdrznila:

- Ježešmarija, stric, kaj delate tam ...

- Ne morem vstati, pokliči koga ...

Dva možakarja sta ga s težavo potegnili na breg. Iz sosedove hiše je pritekla Ivka in kmalu je bila tam gruča ljudi. Ivka je prinesla slivovke.

- Spijte, stric, to pomaga ... škodilo ne bo.  
- V hišo ga moramo spraviti, je odredila Guzjevka.

Popoldne so ga položili na križev voz in Pepe ga je odpeljal domov.

Roza se je pozno vračala z Mundetove njive. Polda jo je čakala na klancu pri Pekovem vogalu.

- Teta Roza, nesreča, stari ate je padel ...

Roza se je zdrznila.

- Za božjo voljo ... je bilo hudo?

- Ne vem ... leži ...

Ded je poskušal naslednji dan vstati. Bolečina v križu je bila še huda, toda premagoval se je in prišel do klopi ob štedilniku.

Polda je sedla k njemu.

- Saj bo šlo, stari ate. Strina Šukova je poslala mazilo, da pomaga.

Ozrl se je k njej z rahlo spačenim obrazom. V blelih modrih očeh je začutila trpljenje.  
- Pravi da pomaga? No, potegni mi srajco čez glavo.

Polda je vzela iz lončka za oreh masti in jo začela natirati po dedovih plečih  
- Hladi ... povleci malo više ...

Poldini prsti so krožili pod vratom. Na levem uhlju je imel črnega zamorčka s srebrnim turbanom. Prinesel ga je iz Pole, kjer je služil vojsko. Še ko je bila zelo majhna in jo je pestoval, je imela od cele njegove glave najraje uhan, čeprav so jo tudi brki mikali in jih je rada natezala in gladila.

Čez nekaj dni se je ded vrnil na žago. Bolečina je nekoliko otopela. Poskušal je delati, toda nastavljanje hloda na voziček je bilo pretežko opravilo. Včasih so mu pomagali furmani, drugič sosedov fant. Domov je prihajal vedno bolj sključen in gube na čelu so se mu poglobile.

Turobno jutro. Oblaki so pritiskali na dolino. Naenkrat se je ulilo in južni veter je začel zaganjati v okna debele kaplje.



Teta Roza je vstala zgodaj, zakurila je v štedilniku in pristavila šipkov čaj.

Stari Komadina je prišel do cerkve v najhujšem nalu. Nekaj je robantil nad vremenom, zgrabil za vrvi, ki sta viseli pod obokom zvonika in z vso silo povlekel. Ko sta se zvonova oglasila, so se vrvi skoraj same dvigovale in spuščale.

Teta Roza je prišla k oknu in se zagledala v zvonik. Zamolkli glas zvonov jo je zazibal v preteklost. Mama je zjutraj rodila dečka, ki so ga oklicali za Mihca. Jokal je in jokal ves dan. Proti večeru se je babica, ki mu je pomagala na svet, vrnila. Mihec je bil že ves moker in težko je dihal. Babica si ga je ogledala, ga vzela v naročje in ga položila na posteljo v drugem kotu. Mala Roza se ji je približala v trenutku, ko je žena položila svojo roko na otrokov obrazek. Nehal je hropeti. Presunilo jo je, ni mogla razumeti, kaj se je zgodilo. Babica se je obrnila k mami in rekla:  
- Nehal je trpeti.

Drugo jutro je bil naliv kot prejšnji dan. Zvonovi so zapeli zamolklo, drugače kot ob lepem vremenu.

Popoldan so položili otroka v krstico, ki jo je skupaj zbil Škudov gospodar. Prišel je Komadina, si dal krstico pod pazduho in se odpravil čez hrib kljub nalu. Za pogrebom je šla s sestrico Lojzko in očetom. Ob pokopališču je bil poseben prostor za nekrščene otroke. Ko je ate zagrebel bratca, ga je Roza vprašala:  
- Ate, kaj Mihec ne bo šel v nebesa?

Pogledal jo je in si z rokavom obrisal lice.  
- Ne, menda ne ...bo pa prav blizu ..., je rekel obotavljivo.

Potem je pritisnil k sebi obe deklici in dodal:  
- Gospod Bog so milostni, verjamem, da ga bodo vzeli k sebi.

Polda je vstala, si zmencala oči in prišla teti za hrbet.  
- Kaj razmišljaš?  
- Nič, nič, le dež opazujem. Stari ate bo moral vstati, zbudi ga.

Ded je smrčal v svojem kotu. Polda je prišla k njemu, sedla na rob postelje in ga pobožala.  
- Stari ate, vstati bo treba, čaj je že skuhan...

Glavo je obrnil k njej in odprl drobne oči.  
- Ah, ti si, hude sanje sem imel. Vol me je zabodel v hrbet, in sedaj čutim. Le pojdi, vstal bom ...

Tudi Lenčka je že bila v kuhinji. Pripravila je skodelo za deda, nalila čaja in narezala kos črnega kruha.

Naenkrat se je iz sobe zaslišal hripav glas  
- Rozaaa ...

Roza je pohitela v sobo in se zagledala v očetov spačeni obraz.  
- Kaj je, za božjo voljo?  
- Vstati ne morem, v križu se je nekaj premaknilo.

Roza se mu je približala in ga prijela pod tilnik, da bi mu pomagala sestiti.

Zastokal je.  
- Ne bo šlo ...

Obležal je in obraz se mu je zamračil.  
- Poldaaa, je zaklical. Hodi na žago, gospodarju povej, da me danes ne bo.

Dež je pojenjal. Polda je hitela po sprani cesti. Tolčenec, ki so ga prejšnji teden nasuli, jo je zbadal skozi tanke podplate.  
\* Ko se je približevala Andrejevi hiši, se je vznemirila. Pred hišo je srečala Andrejevo sestro Nežo. Že je hotela naprej, pa jo je Neža ogovorila.  
- Dolgo te nisem videla, kako je kaj?

Polda je zardela.  
- Bo že ...  
- Kje delaš?  
- Nikjer, sedaj je še ate zbolel, na žago grem povedat.

Neža jo je prijela za roko in skupaj sta naredili nekaj korakov.  
- Še vedno misliš na Andreja?

Polda je naslonila palec k ustnicam in si ugriznila noht. Skozi okno je pokukala

gospa mama in poklicala:  
- Neža, pomagat pridi ..., in že se je umaknila.  
- En dan bom prišla k tebi, ali se dobimo v nedeljo pri veliki maši. Iti moram.

V salonu je gospa mama nameščala vrtnice v kristalno vazo. Hčerka je prišla bliže.  
- Naj ti pomagam?

Mati je postavila vazo na sredo orehove mize in ne da bi se ozrla, je začela:  
- Kaj še vedno sanja o Andreju?  
- Ne vem, zdi se mi, da ne more preboleti. Mama, zakaj je Andrej že toliko časa na Dunaju? Mislim, da ni prav. Zelo je občutljiv. To ni dobro zanj ...  
- A, tako, ti me boš sedaj učila, kaj je prav?

Polda je prišla do žage. Gospodar je sam nameščal hlod na voziček. Ko jo je zagledal, je vprašal:  
- Ga ne bo, kajne? Že dolgo opažam, da peša. Tak ne more več delati.

Polda se mu je približala.  
- Hrbet ga boli ...  
- Je že v redu. Povej mu, da lahko vedno pridete po stržine in škorce za kurjavo.

*Frane Tomšič*



## Dom starejših občanov - več prostora

Sredi maja smo s krajšo slovesnostjo ob Domu starejših občanov odprli nov prizidek. Ko smo razmišljali, ali naj bi sploh dali kakšen pečat zaključku del na novem objektu, smo dvome pregnali z mislijo - saj smo vendar na rezultat lahko kar ponosni. Zadovoljni predvsem zaradi tega, ker nam vselitev v nov Dom pred nekaj manj kot šestimi leti, ni pomenila dokončno izpolnitev zastavljenega cilja, pač predvsem spoznanje, da je na tem področju še ničkoliko odprtih vprašanj, ki jih je možno razreševati, če seveda imaš jasno vizijo, kaj pravzaprav želiš in na kakšen način bo določeno nalogo mogoče realizirati. Nismo se vdajali zadovoljstvu nad doseženim, pač pa smo razmišljali o bodočnosti, o spremembah in o vsem tistim, kar bi lahko našim stanovalcem nudilo prijetnejše življenje. In priprave so začele. Predvsem finančne narave, kajti že vnaprej smo vedeli, da bomo operirali le s tistim, kar bomo sami ustvarili. Tako je tudi bilo.

Spoznanje, da mora biti stanovanjski standard drugačen, predvsem po meri človeka in ne po meri veljavnih normativov ali boljše rečeno - denarja, ki ga družba namenja za te potrebe, smo zapisali v projektno nalogo, realizacijo projektov pa zaupali Investbiroju Koper, pri čemer je za idejni projekt poskrbel projektant matične hiše g. Leskovic Zdravko, odgovorni projektant pa je bila ga. Kinkela Dunja (naše gore list).

In kaj smo pridobili?

Nova stavba se navezuje na glavni objekt v dveh etažah preko stopnišča in novega dvigala. V stavbi, ki ima nekaj manj kot 1100 m<sup>2</sup> koristne površine, je sedem dvoposteljnih in osem enoposteljnih bivalnih enot, ki imajo vse elemente običajnega stanovanja, prilagojene starostnim potrebam. Poleg tega je v vsaki etaži klubski prostor za druženje in seveda ostali pomožni prostori za osebje, skladišča in podobno.

S to investicijo smo razširili in dvignili kvaliteto domskih storitev na višji nivo, poskrbeli za nekatere čakajoče od 80 potencialnih stanovalcev, ki čakajo na sprejem v dom, ter ne nazadnje z ustrežno finančno realizacijo vplivali na dvig splošnega standarda stanovalcev in zaposlenih.

Nosilec del je bilo SGP Primorje Ajdovščina, ki je gradilo tudi prejšnji objekt, izvajalec instalacijskih ter obrtniških del pa je bila Tehnika Lucija ter še nekateri drugi podizvajalci. Če odmislimo nekaj manjših težav, potem lahko rečemo, da so bila dela izvedena solidno in v planiranem roku. Opremo je prispevala Lesnina inženiring Ljubljana, pohištvo po naročilu pa Suma II. Bistrica, oziroma izvajalec Mizarstvo Rojc Janez. Še zanimivost - vse enote niso povsem opremljene, s čimer dopuščamo možnost, da si nekateri stanovalci uredijo bivanje po lastnih željah, s svojo opremo.

Tudi finančno je bila investicija vodena skrajno racionalno, tako da znaša končna vrednost objekta približno 155 milijonov tolarjev. Žal pri tem nismo naleteli na razumevanje občinskih mož, ki so si po kratkem postopku, za del neuporabne poti, ki teče čez parcelo, odrezali zajeten kos s težavo zbranih investicijskih sredstev. Kot da nove stanovanjske kapacitete in delovna mesta niso v interesu te občine. Najbrž smo po takšnem ravnanju nekaj posebnega v slovenskem prostoru.

Z izgradnjo takšnega objekta smo želeli tudi opozoriti današnjo socialno politiko, da naši starostniki zaslužijo v domovih boljši standard, kot jim ga je pripravljena nuditi država. Tudi tisti, ki danes odločajo o tej sferi bodo nekoč stari.

*Marjan Blokar*

## Častitljiv ljubilej



V Ilirski Bistrici, natančneje v Guranjem kraju, v Levstikovi 55, je v nedeljo, 1. junija 1997 gospa Ivka Slavec slavila visok jubilej - 95-ti rojstni dan. Poleg številnih sorodnikov, prijateljev in znancev, so slavljenco obiskali tudi predstavniki društva upokojencev in pevska skupina Vasovalec. Veliki ljubiteljci petja so zapeli nekaj ljudskih pesmi, pri katerih je tudi sama pela. Seveda je slavljenska tudi recitala svoje pesmi. Na čestitko ob šopku rož pa so ji zapisali naslednje voščilo:

Dragi Ivki za 95-ti rojstni dan!

Minilo je veliko let  
odkar bila si nežni cvet.  
Ali še hraniš spomine  
na davno srečo, ki hitro mine?

Pomlad je nova prišla,  
ti natrosila cvetja, hitro odšla.  
A Bog je ustvaril tako,  
da človek vedno najde dobro roko.

Zdravje, ljubezni in več kot sto let  
brez bolezni. To ti želimo  
in Bog naj ohrani ti duše vedrino!

Čestitkam se pridružuje tudi uredništvo in uprava Društva Upokojencev Ilirska Bistrica.

*Dimitrij Grlj*



## Obrazi našega kraja

### Rostislav Pavlovsky

Kam vse nas lahko odpelje in pripelje usoda, božja volja, naključje..., karkoli ali kdorkoli. Rostislava Pavlovskega je iz prostrane Ukrajine, iz mesta Nikolaev ob reki Bug, na neznano pot pognala oktobrska revolucija v carski Rusiji. Na prisilno pot je odšel, skoraj še dojenček, na rokah svojih staršev. Iz Odese čez Črno morje v Carigrad in od tam, po končani prvi svetovni vojni v takratno Jugoslavijo, kraljevino SHS. Družina se je ustalila v Zagrebu, Rostislav pa je dokončal rusko vojaško gimnazijo v Beli Crkvi, v Srbiji oz. današnji Jugoslaviji. Mnogo pozneje ga je življenjska pot pripeljala v našo sosesčino na Reko, kjer se je med drugim ukvarjal z oblikovanjem in s to dejavnostjo začel sodelovati z Lesonitom. Oblikoval je Lesonitove značke, publikacije, razstavne paviljone na sejnih doma in v tujini in v tem in še drugem postal tako tesen sodelavec Lesonita, da se je preselil v Ilirsko Bistrico, odprl zasebno obrt in postal del našega vsakdana. Še več od vsakdana, s svojo nekonvencionalnostjo, intelektualnostjo in zaznavnim boemstvom je našemu mestu vsakdanjosti dal nevsakdanji pečat. Bil je človek izrazitega navdiha. In navdih so skoraj praviloma prihajali zadnji trenutek in zaskrbljenim naročnikom sivili lase. Njegova poslovnost se je pač spogledovala z umetniško dušo, ki mu je najbrž ni mogla dati vojaška gimnazija.

Nimam podatkov o poklicu njegovih staršev, domnevamo pa lahko, da so bili umetniki ali kulturniki. Na račun poslovnosti pa je le zatajil svoj pravi slikarski talent, ki se mu je v bistriških časih skoraj dokončno odpovedal. Prav gotovo je vedel, da s slikarstvom ne bi mogel preživeti, čeprav na materialne dobrine tega sveta ni veliko dal. Pogovori z njim, tudi takrat ko so morali biti povsem poslovni, so bili vedno kulturniško obarvani, iz katerih sta veli intelektualna širina in širina brezmejnih ukrajinskih step. Ko je šlo za pogovore o umetnosti in kulturi pa je njegova duša dobivala krila, s katerimi je včasih zaprhutal marsikaj, kar marsikom ni hotelo v nos.

Kulturniško delo pa mu je povzročalo podobne težave kot poslovno. Spominjam se priprav na razstavo tržaškega slikarja Avgusta Černigoja. Če se ne motim je Avgust Černigoj imel tisto leto, ob svoji 80-letnici, več razstav. In Černigoj ni bil kdorsibodi, med drugim je bil med pomembnimi začetniki konstruktivizma. Razstavo smo želeli postaviti na primerni ravni in dogovoril sem se z R. Pavlovskym. Prevzel je skrb za postavitvev razstave v dvorani Sokolskega doma. Na dan odprtja sem po službi stopil v dvorano, da bi preveril kako je razstava postavljena. O, groza!

Do odprtja sta manjkali še dve slabi uri, postavljena pa je bila komaj četrtnina. Moja groza je bila upravičena ker je bilo očitno strah tudi Rostislava Pavlovskega. Očitno je bilo, da razstave ne bo mogel pripraviti v predpisanem roku. Ne vem, kdo se je še v tistem trenutku znašel v dvorani. S Pavlovskym smo bili v treh ali štirih in družno smo zgrabili za preostalo delo. Rezali vrvice, slikarske liste vkladali med steklo, razporejali panoje, obešali slike, pisali napise. Bolj ko se je bližala ura, bolj smo vedeli, da ne bomo uspeli.

Usodni nagovor bi moral imeti ravnatelj arhitekturnega muzeja v Ljubljani ob prisotnosti slikarja. Kaj bo, če pridejo pravočasno! In res niso prišli, zamudili so skoraj za akademsko uro in rešili razstavo, Pavlovskega in nas. Rostislav, široka duša, je pokomentiral: "Ste videli? Vedno se najde prava rešitev!"

Pavlovsky, ki mu je poklicno delo predstavljalo samo preživetje, je zaživel pravo kulturniško življenje šele z upokojitvijo. V najetem delu Hodnikove hiše, na placi, se je, s svojo majhno pokojnino, lotil urejanja likovne galerije. Delal je skoraj vse samo po lastni zamisli in po njegovi zaslugi je naše "mesto" dobilo prvo likovno galerijo. Bila je ljubko boemska in kljub majhnosti ali pa prav zaradi tega je dišala po mestno, kot da ni pri nas. Z imenom Mala likovna galerija je bila uradno odpra 24. junija 1986 z imenitno razstavo grafik Božidarja Jakca. Odtlej so se v njej razstave kar vrstile, tam pa se je

lahko kupilo umetniško oblikovane predmete in slike. In ko je v njej začel slikati še portrete, se je povsem vrnil svoji duši; postal je galerist in portretist. Tam v galeriji je zaživel še svoje življenje boema intelektualca, doslej prvega in edinega pravega bistriškega boema.

V galeriji mu je velikokrat delal družbo gospod Franc Munih, naš znani šolnik in kulturnik in prav prijetno je bilo takrat stopiti tja v njuno družbo in njune intelektualne pogovore.

Ponosa na svojo galerijo ni skrival in kar naravnost je s kupo grenkobe kdaj omenil, da je Ilirska Bistrica prišla do galerije po zaslugi tujca in penzionista. Kakšnega priznanja za svoj prispevek mestu, če izvzamemo Kettejevo nagrado, ki mu jo je podelila takratna Kulturna skupnost, ni prejel. Niti ga ni pričakoval, saj je dobro poznal naše razmere.

Nekoč sem mu omenil, da bi morala galerija nositi njegovo ime. Takšno možnost pa je odločno zavrnil, češ, "saj je nisem odprl sebi, odprl sem jo Bistrici". Danes njeni prostori služijo predvsem drugim namenom in si imena Galerija Rostislav Pavlovsky ne zaslužijo. Če pa bi kdaj ponovno zaživila svoje prvotno galerijsko življenje, pa ne bi smela imeti drugega imena kot Galerija Rostislav Pavlovsky.

Zapustil nas je, ko se je odpravil na poslednjo pot. Dolgo pot je prehodil od Nikolaeva do nas in na še daljšo je odšel in kdo ve, da se ni vrnil tja na ukrajinska polja med zrnje, ki kima vetru. "U nas mnogo hleba" je nekoč, ko sem bil še otrok, rekel nek vojak iz tistih krajev, čeprav ga ni imel v izobilju, kot tudi naš Rostislav Pavlovsky ne.

*Ivko Spetič*



## Podatki o prosvetno - kulturnem življenju v Jelšanah v letih 1863 - 1867

Vesti o prosvetno-kulturnem življenju v Jelšanah zasledimo v "Novicah" že nekaj let pred ustanovitvijo tamkajšnje čitalnice. Tako lahko preberemo v številki z dne 28. oktobra 1863 na strani 349 naslednje poročilo:

"Iz Jelšan 20. oktobra: Ne morem se zdržati, da bi Vam ne povedal, kar sem letos popotovaje tukaj videl in slišal. Na malo Gospojnico se podam k veliki maši v Jelšanah. Tukaj slišim ubrano petje, združeno z mogočnim glasom orgelj in godbe na gosli. Menil sem, da poslušam petje in godbo v kakem mestu. Po dovršeni sveti maši na pragu že čakajo nekateri gospodje iz Reke, Trsta in Gorice, ki enoglasno hvalijo godbo in petje. Nismo pa se mogli prečuditi, ko zagledamo štiri dečke, ki z goslimi odhajajo s kora proti šoli. Potem smo zvedeli, da tukajšnji učitelj, gospod Feliks Pirc, v prostem času dečke poučuje glasbo.

Naslednjega dne gremo v šolo, kjer je očitno bila preizkušnja ob zaključku šolskega leta. Bilo je zbranih več kot 130 učencev in učenk. Med poslušalci so bili poleg sorodnikov in prijateljev šole tudi gospod okrajni predstojnik, njihova gospa, en častnik in mnogo duhovnikov. Gospod dekan Valentin Pušavic so sami letos učili verski nauk. Ko je učencem ob tej priliki postavljaj vprašanja, mu niso ostali dolžni na nobeno vprašanje. Tudi pri drugih predmetih so tako dobro odgovarjali, da smo se kar čudili. Dobro so odgovarjali na vprašanja iz sviloprejstva, zemljepisa, dobro so tudi poznali zgodbe iz avstrijskega cesarstva. Mali deček nas je razveselil z lepim nagovorom. Na koncu pa so dečki na svoje gosli zelo dobro zaigrali nekaj odlomkov iz opere Belizar. Učenci so zapeli precej cerkvenih in kratkočasnih pesmi. Po podelitvi priznanj in daril najboljšim učencem so zapeli še cesarsko pesem."

Zabeležke o igri Županova Micka v letu 1864 v Jelšanah ne zasledimo. Toda neko ustno izročilo govori o uprizoritvi Županove Micke v Ilirski Bistrici (prvič dne

20. novembra 1864, drugič 19. februarja 1865). Iz poročil o prireditvah bistriške čitalnice je razvidno, da so bili meddruštveni stiki med Jelšanami in Ilirsko Bistrico zelo dobri. Tako so jelšanski pevci sodelovali pri besedi, ki jo je priredila čitalnica v Ilirski Bistrici dne 19. februarja 1865. O tem beremo v "Novicah" z dne 1. marca 1865 na strani 71/72 v poročilu, ki ga je napisal "Čički domorodec" iz Novigrada v Istri in je datiran s 25-im svečanom.

"... Kakor mi je vselej dopadla vsaka letošnja beseda, ta pa zato najbolj, ko sem slišal svoje brate Čiče prepevati. Oblečeni v narodni obleki, namreč v belih ozkih hlačah in rjavih jopičih, so nam izvrstno zapeli Fleišmanovo Vojaško. Nisem še kaj takega med samimi Čiči slišal, mi smo bolj vajeni žalostinke peti, kakor popevajo južni Slovani svojega "kraljeviča Marka", ali pa domače "ana nina nina nana". Ali tu sem slišal čiške pevače četverospjev peti tako gladko, tako moško, kakor sem čul gorenjske fante prepevati v rajski blejski okolici. Fantje rojaki: le tako naprej in veselje vam bo prijetnejše pri petju v prostih urah, ko se boste po težkem trudu oddahnili. Kar pač velja je to, da pokažete svetu, da Čiči nismo zadnji na svetu, ampak da so nepokvarjen biser, za narodno gibanje in početje vneti del slovenskega naroda, da znajo več, kot samo bruse prodajati...."

"Čički domorodec" je v notici, priobčeni v Novicah dne 22. marca 1865 (str. 96), naslovil na jelšanske pevce naslednje besede:

.... Dragi mi jelšanski pevači! Jako me veseli vaše postopanje. Le eno vas lepo prosim: držite kar je domače, ne sramujte se tega, naj bo tudi "ani nina nina nana" ... in varujte se vsega ptujega, kar bi utegnilo vašo narodnost le spodkopati.

Odgovor na to opazko so prinesle Novice 5. aprila 1865 na strani 112:

"Iz Jelšan v Čičih 28. marca. Čitateljem Novic je znano, da smo se 19. svečana tudi mi udeležili velike besede v bistriški

čitalnici, in to ne samo kot gledalci, temveč tudi kot pevci. Srce nam je od radosti kipelo ob tem, kar smo slišali in videli. Pa ta veselica nam tudi ni bila brez koristi, vsi smo enoglasno pritrdili, da je istina, kar je gospod dopisnik iz Novega grada v Novicah 1. sušca o veliki besedi bistriške čitalnice pisal in sklenili smo, za naprej, še bolj pridno slovenskih pesmi se učiti, ker se nam lepše zdijo, kakor naša stara "ana nina nana", saj tudi pregovor pravi, da je "vsaka pesem le en čas lepa". Res je, da Slovenci nismo, pa slovensko beremo in govorimo, četudi hrvaško dobro umemo, iz naše fare gre vsako zimo do 600 možakov na Hrvaško doge tesat ne pa brusov prodajat, kakor gospod dopisnik pravi. Čeprav nam pravijo Čiči, smo vendar slovanski narod in Slovencev bližnji sosedje, zato se smemo tudi od njih marsikaj naučiti. Tudi v šoli se naši otroci učijo slovensko, to je prav primerno, ker ljudstvo razume slovenski jezik v vseh 13 vaseh naše fare, govori ga pa v sedmih vaseh. Zatorej ima prav novinar, ki nas vzpodbuja k napredovanju v petju slovenskih pesmi....."

O snujoči se čitalnici v Jelšanah so Novice objavile dvoje krajših vesti.

Novice, 16. januarja 1867 na strani 24 :

"Iz Jelšan v Istri, 14. januar 1867. Naprej! Da, naprej se hočemo pomakniti in nočemo zaostajati. Da se pa to uresniči, treba nam je take naprave, v kateri bi se moglo za malo denarca mnogo časnikov in bukev čitati. Z veseljem moram povedati, da snujemo narodno čitalnico, katera nam bo vse to dajala za male stroške. Imamo že lepo število družabnikov in tudi pravila smo že zložili in jih predložili cesarsko-kraljevemu namestništvu. Ponosno smemo reči, da bode naša čitalnica prva v Istri, ker v Kastvu je le liburniško društvo....."

Novice, 27. februarja 1867:

"Iz Jelšan, 24. februarja 1867. Naprej! Čitalnico nam je slavno c. k. namestništvo v Trstu dovolilo. Na pustni ponedeljek zvečer, to je 4. marca t. l., se bode



s slovesno besedo odprla. Ker smo šele predvčerajšnjim dobili dovoljenje, nam zdaj še ni mogoče sporočiti programa. Za sedaj naj povem samo to, da bodo že iz Bistrice znani Čički pevci slovensko, hrvatsko in češko peli. Natančnejši program se bode te dni razposlal. Vabim torej za ta dan prav obilno prijatelov narodnega napredovanja.”

Poročilo o ustanovni slavnosti v Novicah z dne 27. marca 1867 (stran 104/105) se glasi:

“Iz Jelšan - Slovesnost pri prvi besedi v čitalnici. Dolgo smo čakali dovoljenje za napravo čitalnice, nekateri Jelšanci so že izgubili potrpežljivost in so za gotovo mislili, da nam čitalnica ne bo dovoljena. Ali naenkrat, kakor sonce, ki zjutraj na zemljo posveti, se razglasi po naši okolici, da so pravila naše čitalnice potrjena. Brž se poda tukajšnji odbor k gospodu predsedniku in sklene prvo besedo na pustni ponedeljek napraviti. V nedeljo pred tem ponedeljkom je slovenska zastava že naznanjala tukajšnjim prebivalcem, da se bliža narodna slovesnost. Ponedeljek pride. Veter je kakor nalašč pojenjal in vreme nam je bilo ugodno, kakor da bi nam hotelo reči: ‘Veselite se v narodnem poštenju!’ Okoli sedme ure začnejo dohajati tudi vrli bistriški gostje, vsem se je že od daleč na domu lesketal srčen pozdrav. Dvorana je bila krasno z lovorovim in bršljanovim perjem ozaljšana, v narodnih barvah oblečena, in na zidu brala so se imena slavjanskih prvakov z lovorjevih peres zložena. Na odru pa je stala podoba presvetlega cesarja, ki je imela na desni strani cesarsko in na levi narodno zastavo. Visoko nad podobo pa se je lesketalo naše geslo - Naprej!

Sedma ura pride. Domači pevci v velikem številu, opravljeni v narodni obleki, se zberejo na odru in urežejo prav moško in z veliko pohvalo sprejeto hrvatsko pesem Budnico. Potem stopi na oder predsednik gospod dekan in približno takole govori:

- Prečastiti gospodje in spoštovani udje tukajšnje narodne čitalnice! V veliko čast si štejem, da ste me izvolili za predsednika tukajšnje čitalnice. Z veseljem nastopim

vodstvo po slavnem c.k. namestništvu v Trstu dne 14. svečana t.l. potrjenega društva, čigar namen je - omika slovenskega jezika, da se povzdigne na enako stopnjo in h enakim pravicam, kakor jih imajo drugi narodni jeziki, - da se po njem čedalje bolj oživlja slovenski duh in ljubezen do domovine, - da se poučuje ljudstvo v mnogih vednostih, kar se le doseči more, ako se mu dobre bukve in časniki po prav nizki ceni v roke podajajo. Kar se pa pravic našega narodnega jezika v uradi tiče, zadeva naše zahtevanje zdaj le tiste kancelije, ktere imajo z ljudstvom opraviti. To pa je vendar živa pravica, da ima naše ljudstvo pravico terjati, da se vsa pisma, ktera v roke dobiva, v slovenskem jeziku pišejo, zato, da jih more razumeti. Dostikrat dobi kmet nemški list v roke, ktere ga še ne pogleda ne, ampak vrže ga v klet in tako ga zgubi, zato veliko takega ne ve, kar bi mu koristilo. Koliko ljudi po deželi bi se rajši nauka v branji poprijelo, ako bi vedeli, da jim lahko koristi. Slovenščina v šolah, nemščina pa na v uradih - to nikakor ne gre skupaj! Nujno potrebno je torej, da se brez zadržka v slovenskem jeziku pišejo sledeča pisma: pobotna pisma, pogodbe, dolžna pisma, ženitna pisma, sporočilna, kupna, mitna in vsa dedovalna sporočila in sploh vsi listi, ki se zavoljo kakega utrjevanja pravic daje v roke Slovencem. Če hočemo mi Slovenci ustanoviti besedo, je potrebno, da slovenski jezik oživi, omika, povzdigne, da doseže čast in pravico, ki mu gresta. Za to pa je potrebna združena moč. S polnim zaupanjem, častita gospoda - zanesti se moramo na vrle domorodce okrog in okrog na Slovenskem. O takih vrlih možakih govori že kraljevi prerok v prvem psalmu: ‘Srečen je mož, ki ne dela po nasvetu hudobnih, temveč ravna po postavi svoje volje. Podoben je drevesu, ki o pravem času sad obrodi - karkoli počne, pojde po sreči.’ Njegov spomin ne bo prešel in po njegovem imenu bodo še spraševali. Ponavljamo njihova imena, enaka Grkom in Latincem, ki so se svojih mecenov hvaležno spominjali. Kakor žvrgoli v logu slavček pesmice sladke, tako je naš izvrstni pevec Vodnik svoje prav po domače prvi prepeval. Vse je Vodnika rado poslušalo: ob Soči in Muri, ob Savi in Dravi so njegove pesmi ogrevale dobrovoljne

Slovence. Spomin svoj si je starček sam prav živo napisal, rekoč: Latinske, helenske, tevtonske učim, za pesmi slovenske živim in gorim.

Kakor je ranjki Vodnik prav po domače zapel, tako je učeni Ravnikar prav po domače povedal in svojim rojakom jasno pokazal, da čista slovenščina je le na kmetih doma. Ravnikarjeve zgodbe svetega pisma so tako bogata zaloga zlatih slovenskih jabolk, da lahko iz njih vsak mlad Slovenec nabere obilo domačega blaga. Ravnikar in Valant, oba škofa in vrta Slovenca, sta v Ljubljani utemeljila slovensko stolico in oživila slovstvo. Koliko je tudi France Metelko storil za čisto slovenščino! On je bil podoben tihemu potoku, ki rosi lepe senožeti in ravna polja. Ne smemo pozabiti omeniti slavnega pesnika Prešerna in izvrstnega Koseskega in dva korenjaka - Bleiweisa in Tomana. Ob njih stojijo mecen Strossmajer in drugi izvrstni ljudje. Ne pozabimo pokojnega Gutsmana, nestorja slovenske pismenosti. Med Koroškimi Slovenci se sveti lepo ime Urbana Jarnika. Mož bistre glave je slovensko cvetje začel saditi v tisti mrzli dobi, v kateri se nihče ni zmenil za slovenščino. Po njegovem prizadevanju je na Koroškem slovenščina zopet ozelenela. Vsi, dragi prijatelji, poznate neprecenljivega Antona Slomška. On je v svojem življenju z bistrim očesom meril na nasprotnike našega slovstva in je z ostrim peresom branil pravice svojega naroda. O tem nam pričajo njegove knjige. Naštel bi vam lahko še veliko naših rodoljubov, katerih imena se svetijo v bukvah večne Slave. Vsi nas vabijo s krepkim glasom rekoč: ‘Vrli Slovenci! Ne pozabite, da ste sinovi matere Slave. Naj vam bo drago materino blago!’ Prava vera naj vam bo luč, materni jezik naj vam bo ključ do narodne omike. Nikakor nočemo biti sovražniki naših sosedov Italijanov, Nemcev in Madžarov. Tudi nočemo, da bi se iz naših šol pregnal nemški in italijanski jezik. Mi Slovenci le terjamo, da se nam zagotovi to kar je pravično in kar nam je naš cesar sam zagotovil glede šol in kancelij. Če nam ne bo mogoče spreobrniti naših protivnih sosedov, ne bomo imeli nobenih



zadržkov poiskati resnejše poti. Vladar nebes in zemlje, ki modro vodi človeške usode, bo dal zmago pravičnim! On bo podelil modrost našemu cesarju, da pripelje svoja ljudstva na tisti cilj in konec katerega blago srce želi. On bo razsvetil tiste može, ki v postavodajavnem zboru sede, da ustanove, kar je vsem narodom v prid; on bo vodil ministre, da nikdar ne bodo pozabili, kaj ustavnim ljudstvom gre, da nam nikoli in v nobeni reči ne bodo kratili od cesarja nam zagotovljenih pravic.

Če mora Avstrija okusiti nemško-madžarski dualizem, naj se pač to tudi zgodi. Slovani za to niso krivi, na vso moč pa se boje, da ne bi dualizem prepozno pokazal svojega nesrečnega sadu. Kmet je rešen poprejšnje zemljiščne podločnosti, rokodelc se prosteje giblje v svojem delu. Brez davkov ne bo sicer noben stan, ne kmečki ne gosposki, ker ni dežele na svetu, da bi bila brez davkov. Če terjamo, da nas vladarstvo varuje v našem posestvu in druge reči, se ve, da moramo vladarstvu dati tudi pripomočke. Bog le daj, da nastopijo časi, ko se zmanjšajo ta bremena! Veliko hudobnih ljudi je zdaj po svetu, ki podpihujejo, lažejo in se rotijo, da bi le spodkopali skalo, na kateri stoji deželjska in duhovna oblast. Plevel se mora takoj v začetku zatreti, da se ne razraste, sicer bo huda. Nihče od nas ne sme držati križem rok, naj si bo kateregakoli stanu - vsi imamo v današnjem času velike dolžnosti.

Slovenci! Storimo ta sklep vsi skupaj in močni bomo stali nasproti vsem viharjem, ki bi utegnili priti nad nas. Bodimo pravi Slovenci! Svet ne sme nikdar pozabiti, da gre ravno nam Slovanom čast, da smo vedno trdna podpora avstrijskemu cesarstvu. To je zapisano v zgodovinskih bukvah za vse veke. Kar smo dozdaj bili Avstriji, to hočemo tudi nadalje biti. Torej zapojmo cesarsko pesem, da se razlega po vsej Sloveniji: Bog živi cesarja našega Franca Jožefa z vso njegovo rodbino!

In navdušeni klici zagromijo po dvorani in godba zagode cesarsko pesem. Potem oznani gospod predsednik pozdrav, katerega je poslal g. Kalčič, dijak v Jožefovi zdravniški fakulteti v imenu vseh istrskih

Slovencev, ki so na Dunaju. 'Živeli istrski Slovenci!' je bučno odmevalo po dvorani.

Zdaj stopijo domači pevci na oder in zapojejo Riharjevo Žalosten glas zvonov, kar so prisotni sprejeli z odobravanjem. Kmalu zatem objavijo, da so prišli kastavski gostje, ki jih je občinstvo prisrčno pozdravilo. Sledijo pesmi Zvezda in češka Šablenka. Slednjo so morali dvakrat zapeti.

Zdaj stopi na oder mala, osem let stara deklica Jagodica in v svoji otroški nedolžnosti tako izvrstno deklamira Slovenka sem, da so se ljudem utrnile solze. Kako lepo je poudarila besede "od zibeli do groba ne gane moja se zvestoba", se ne da opisati.

Po programu bi morala slediti pesem Naprej in množica naj bi odšla na plesišče. Toda vmes je prišlo nekaj posebnega. Po želji gospoda predsednika so kastavski pevci zapeli Žezulinka in Hrvatska domovina. Prvo so morali celo ponavljati. Potem stopi na oder vrli Slovan (češkega rodu), kastavski zdravnik, gospod Bahman in vse pozdravlja v imenu Kastavcev. "Živeli Kastavci", se razlega okrog in okrog. Začel je deklamirati češke pesmi in nato še v hrvaščini. Z recitacijo, ki je bila prav primerna za ta dan, je nastopil tudi mlad dijak iz Reke, član Sloge. Odražala je bratsko slogo med Kastavci, Bistričani in Jelšanci. Za zaključek so združeni Kastavci in Jelšanci zapeli Naprej. Nato so se vsi odpravili k večerji, kjer se zdravic ni manjkalo. Potem, ko je gospod nadžupan odprl ples, se mladi svet zasuče ter se v slovanski slogi veseli, dokler mu ni petelinček oznanil ranega jutra.

Zahvaljujem se vsem Kastavcem in Bistričanom, ki so poveljali našo slovesnost in se priporočamo za prihodnjic. Čudno je bilo le to, da ni bilo niti enega uradnika iz Novega grada in tudi ne duhovna iz naše dekanije, razen domačih. Da prvih ni bilo se razume, a da drugih ni bilo.... ?"

Novice z dne 31. julija 1867 na strani 256 vabijo k besedi, ki jo je pripravila jelšanska čitalnica za 4. avgust. O tej besedi so prinesle Novice 4. septembra 1867 na strani 298 naslednje poročilo:

"Iz Jelšan 26. avgusta. Beseda dne 4. avgusta je povzdignila našo čitalnico na visoko stopnjo. Navzoče je bilo mnogo gospode iz Kastva in Bistrice, imeli smo lepo število gostov iz Novega grada, Klane itd. Posebno pa nas je veselilo v našem društvu videti gospoda M. Vilharja, ki je lepo pesmico zložil za ta večer. Beseda se je pričela z nagovorom predsednika, ki si je za to izbralo psalm 91.... Potem so se vrstile lepo zapete pesmi in deklamacije. Besedo je poveljčala igra Poštena deklica. Vse je bilo z veliko hvalo sprejeto, še posebej zanimiva pa je bila deklamacija Slava Slovincem in pa igra. Srčno radost je napravil med besedo prispeli pozdrav hrvaškega društva Velebit."

V Novicah z dne 9. oktobra 1867 na strani 338 je poročilo iz Istre, v katerem je nekaj besed o šolski preizkušnji, ki je bila v Jelšanih dne 9. septembra istega leta. Med drugim je zapisano naslednje:

"Reči se more, da je šola ta lepi zgled drugim; fantje in dekleta so tako lepo znali, da je bila milina jih slišati. Hvala vrlemu učitelju Pircu, ki je naše fante tudi v petju učil in sadjereji. Vsako slovensko srce je od radosti igralo, ko so zapeli Hej Slovani, Prosto reže ptica zrake itd...."

*Dimitrij Grlj*  
(po zapiskih očeta Draga Grlja)



## Poznal sem jih

### Mrakova stopinja

Vola sta počasi in s težavo vlekla težak in okoren voz po dokaj strmi in z zlizanimi kamni posejani poljski poti, ki se je stisnje-na med robidovo ograjo na eni in usekom na drugi strani vila navzgor proti Grmadi. Lesen voz, naložen s težkimi, pred kratkim posekanimi drvimi, je škripal in stokal, kot bi si hotel na tak način olajšati pezo. Kolesa, okovana z železnimi obodi - "šinami" so sama iskala najprimernejše, že utrte kolesnice in pri tem s čisto posebnim škrtastim zvokom drobila kamenje, ki se jim je postavljalo po robu.

"Pošini jih malo, če ne vidiš, de ti buju zesпали!" je izza voza zavpila Mima. Drobna, a žilava ženica je v eni roki trdo stikala s kockasto ruto pokrito košaro, z drugo pa držala rep najdaljšega debla in z vso silo porivala. Prepričana je bila, da s tem zelo zelo pomaga volom.

"Ja, ja, če misliš, de jih bu korobač pošinu, de buju tjekli? Lipo počasi i sigurno, pa bum o hmali duoma."

"Aj, si šturlov. Če ne vidiš, de je šlo sunce skuoro zad. Još zelik, pa bu pal mrak. Ljudi muoji, če ti ne znaš, ča se lahko zgudi?" je sopihajoče in z malce strahu v glasu izza voza skorajda kričala Mima. "Bi rad stupu ne mrakovu stopinju?"

"Daj nu daj, ne pantinjaj. Porini još malo, sej vidiš, de se vuoli oziraju nazad, kadar govuoriš, su jezni, ki jim ne pomuoreš," jo je zbadal Tone in z bičem mahal voloma nad glavo. Da ne bi čul odgovora svoje žene, je glasno spodbujal in vabil vola. Po polju se je v prihajajoči večer čul le njegov: "Lejs sjebi, Moro, dajmo, Sivac, homo, homo!"

Po večerji, ko si je Tone nabasal pipico, puhnil pod strop oblak puhastega dim, je takole mimogrede navrgel proti ženi:

"Nu, si vidla, sje se je lipo finilo. Drva su duoma, zluožena i vuoli su u štali. Sjeglih mi ne gre u glavu, ča bi blo, de su vuoli

stupili ne mrakovu stopinju. Če misliš, de bi se zgubili?"

"Ti se samo djelaj nuorca s takuovimi stvarmi. Ma tisti, ki je tuo doživu, se ne djela. Mrakova stopinja je niča hudo tješkega i grdega, tuo ti rečem."

"Vjerjem, vjerjem, ti sigurno znaš, sej si je doživila:"

"Ja nje! Ma pošljušaj, ča se je prpetilo u naši vasi!"

Potihu in skrivnostno je ženica pričela s pripovedjo o dveh možeh iz njene vasi, ki da je čista in popolna resnica.

Kovač in kolar sta svoje delo zgledno opravljala. Voz, ki je bil delo njunih rok, je bil vreden svojega imena. To sta vedela tudi naša znanca, saj jima je voz imenovanih rokodelcev prav dobro služil. Glas o mojstrstvu rokodelcev je segel daleč naokoli. Dela sta imela čisto dovolj, a zgodilo se je, da je bilo potrebno za njim tudi v sosedne vasi. Polomljene dele voza je bilo najlažje popraviti kar na mestu samem. Če je bilo zraven še kaj toplega za pod zob in kaj tekočega za na zob, sploh ni bilo slabo. Tako ju je posel nekoč zanesel v malce oddaljeno vasico. Delo jima je šlo dobro od rok, občudovanje kmetov in kmetičev, pa vaških ženic in otročajeve jima je godilo. Šegavi kovač je razdiral take, da so se navzoči brezdelneži in tisti, ki so čakali na izzid dela, hahljali in krohotali, ženice pa so sramežljivo skrivale zaripla lica v rute. Ko pa je kolar povzdignil glas, kovač pa mu je pritegnil, je zadonela pesem, mladci in očaki pa so zabundali, kot so vedeli in znali.

Večer se je kar nanagloma spustil. Domov bo treba, sta najavila mojstra. "Mrak vaju bo, mrak," so ju svarili domačini, zlasti pa domačinke, in strahoma pogledovali v grapo pod vasjo.

"Tam straši. Pa mrak čaka."

"Ala, huote, huote. Tuo su pravljice ze otročine."

Posloviti se je bilo treba. Slovo pa je nekaj čisto posebnega, zlasti po dobro opravljenem delu.

Drugo jutro so domači čakali vrla rokodelca. Še ponoči jim je bilo sitno. Ponavadi se nista zadrževala čez noč drugje. A kaj bi, verjetno ju je delo zadržalo, pa sta prespala kar tam. Mlekar iz tiste vasi jim je povedal, da sta odšla domov malo po mraku. Zaskrbljeni domači so s strahom čakali in stegovali vratove v smer, od koder naj bi pogrešanca prišla. A glej čudo čudno, za njihovimi hrbti so zaslišali lomastenje težkih, podrsavajočih čevljev in čudno sopihanje. Glej, glej, naša junaka, pa kakšna. Oblačila so bila na več mestih razcefrana, roke in obraza pa nekoliko opraskana. Kolar je klobuk mečkal v rokah, kovač pa ga je po vsej verjetnosti zgubil.

"Na mrakovo stopinjo smo stupili! Buoh nam pomuozil!"

Mima je utihnila in strahoma pogledovala k vratom, bogsigavedi, morda je mrak pred njimi. Tiho je zaključila:

"Tone muoj, tuo sam ti tla povidat. Si vidu, ljudi su šli iz one vasi lipo i prav po puti. Ma mrak je neredil suoje. Stupili su ne njegovu stopinju i prišli duoma iz prov druge strani. Još dobruo, de su prišli."

"Ne enu stvar si pozabila poli sjega skup. Povi ti mjeni, u kim ljetnim cajti je blo tuo."

"Ja, blo je tamo kasno u jeseni."

"Ja, i u tim cajti se tudi kuha šnops, če nje? Se ti ne zdi, de glažić preveč i cijel dan djela lahko zeminjaju mrakovu stopinju? Ča rečeš?"

Tako je bilo. Ljudje so verjeli in morebiti verujejo še sedaj. Pustimo to.

*Po pripovedovanju zapisal  
Franc Gombač - Frane Petrov*



## Čebelarsko društvo Ilirska Bistrica v jubilejnim letu

### Iz ilirskobistriške čebelarske preteklosti



*Anton Žnideršič (1874-1947)  
vrhunski slovenski čebelarski strokovnjak,  
gospodarstvenik in velik domoljub*



*Radovan Strnad (1874-1933)  
visoki davčni uradnik, pobudnik obnovitve  
"Ilirskega sokola" in prvi predsednik ilir-  
skobistriškega čebelarskega društva v letu  
1907.*

Sedanje ILIRSKOBISTRIŠKO ČEBELARSKO DRUŠTVO slavi letos 50 letnico nepretrganega društvenega dela. Na zadnjem občnem zboru pred jubilejem so člani sklenili, da se ob tem jubileju društvo poimenuje po Antonu Žnideršiču, izrednem domačem čebelarju in vrhunskem slovenskem čebelarskem strokovnjaku.

Žnideršičeva izboljšava Albertijevega panja nosi po njem oznako AŽ panj, ki je postal vseslovenski panj. Skoraj celo prvo polovico tega stoletja je Anton Žnideršič vidno zaznamoval slovensko čebelarstvo. Bil je tudi pobudnik Čebelarske zadruge v Ilirski Bistrici, edine na slovenskem, v Ilirski Bistrici je ustanovil prvo opazovalnico čebelnih prinosov in dejavnost razširil po vsem slovenskem ozemlju. V Ilirski Bistrici je organiziral prve čebelarske tečaje, ki so se jih udeleževali čebelarji in strokovnjaki iz vse tedanje Kranjske in drugih dežel. Svoje izkušnje je redno objavljaval v Slovenskem čebelarju in jih povezal v knjigi "Naš panj". Septembra 1947 je bil izvoljen za predsednika slovenske čebelarske organizacije, bil je velik gospodarstvenik in domoljub. Po Antonu Žnideršiču se imenuje nova

osnovna šola v Ilirski Bistrici. V parku domačih pomembnih mož na Vidmu pa stoji njegov doprsni kip delo Zdenka Kalina. Letos decembra bo minilo tudi 50 let od njegove tragične smrti, zato bo gotovo še priložnosti za osvetlitev pomena njegovega ustvarjalnega dela.

Prav zahvaljujoč domačemu čebelarskemu društvu in njegovi nameri, da natančneje razišče čebelarsko dejavnost na svojem področju, so odkriti številni zanimivi podatki iz čebelarske dejavnosti na Bistriškem s preloma tega stoletja, ki uvrščajo domače organizirano čebelarsko društveno dejavnost med najstarejše na Slovenskem. Čebelarsko društvo Ilirska Bistrica bo lahko že letos slavilo 90 letnico svojega življenja in dela. Ustanovljeno je bilo kot Podružnica slovenskega čebelarskega društva v Ljubljani, 21. julija 1907. Njen prvi predsednik je bil Radovan Strnad, podpredsednik pa Mihael Urbančič. Med društvenimi odborniki je bil tudi Anton Žnideršič, prav gotovo tudi duša društvene čebelarske dejavnosti.

Ob Antonu Žnideršiču pa dežela pod Snežnikom premore še nekaj vrlih mož,

ki so se izkazali kot odlični čebelarji in vgradili svoje delo, kot svetel kamenček v mozaik uspešnega tudi slovenskega čebelarstva. Tako ne smemo spregledati Josipa Potepana-Škrljevega z Dolnjega Zemona, ki je v drugi polovici prejšnjega stoletja oral ledino tudi na področju čebelarjenja. Pa učitelja Matijo Ranta, zaslužnega za razvoj sadjarstva na Bistriškem in Brkinih in posredno tudi za razmah čebelarstva. Ob Antonu Žnideršiču omenimo tokrat tudi pomemben delež Ivana Bilca, Bistričana, ki je nase opozoril z nekaterimi inovacijami na področju čebelarstva in dobil zanje mednarodna odličja. Bodi tokrat beseda o njem.

*Vojko Čeligoj*



## Ivan Bilc (1874-1939) - čebelarški strokovnjak in inovator



Poročna slika Ivana Bilca in Hanike Krebelj, 1910. Zada nevestina sestra Pepca Krebelj, desno Ivanov brat Rudolf, sokolski odbornik in cenjeni telovadni vaditelj.

Družina Bilčevih je v Ilirski Bistrici znana in stara, cenjena domača družina. Predniki so v začetku 18. stoletja prišli iz Zagorja na Pivki. Družina se je udomila v "Guranjem kraju", kot pravijo domačini staremu delu Bistrice. Danes poznamo dvojne Bilčeve. Na Levstikovi ulici št. 32 in na Bilčevi poti št. 4. Družina Bilčevih je dala ob našem Ivanu čebelarju, še dva posebno pomembna moža: pesnika, jezikoslovca in duhovnika Franca Bilca (1786-1828) in pesnika, popisovalca bistriške doline, duhovnika in trnovskega dekana Janeza Bilca (1839-1906).

Tudi Ivan Bilc se je rodil v Ilirski Bistrici in sicer pri gornjih Bilčevih. Ljudsko šolo je obiskoval v bližnjem Trnovem, na Reki pa trgovsko šolo. S čebelarstvom se je srečal doma, verjetno tudi pri Antonu Žnideršiču, ki je bil njegov vrstnik po letih in sošolec.

Življenje ga je zaneslo v Dolenjske Toplice, kjer je odprl trgovino z mešanim blagom, čebelarstvo opremo in razmeroma velik čebelnjak.

V letu 1907 je Anton Žnideršič uresničil večkrat izraženo pobudo, da na Slovenskem postavi opazovalnice, ki bi redno mesečno beležile o vseh posebnostih v zvezi s čebelarjenjem. Prvo takšno mesečno poročilo preberemo v Slovenskem čebelarju, v letniku 1907, na strani 107, kjer poročata prvi dve "opazovalni postaji" v Ilirski Bistrici (Anton Žnideršič) in Podgorje pri Kamniku (Nikolaj Sallath). Že naslednji mesec je zajeto tudi že poročilo tretje opazovalne postaje iz Krške vasi na Dolenjskem. Ob tem poročilu preberemo tudi sporočilo našega Ivana Bilca iz Toplic, ki pravi: "Rojev sem imel precej in vse velike. Gestungovci so z malo izjemo vsi rojili. Nekaj mladcev tehta čisto že nad 33 kg. Izvrstno leto!" Anton Žnideršič dodaja: "A tudi v bistriškem okraju so vsi panji polni "božjega blagoslova". Ves neuspeh zadnjih dveh let, nadomestilo je sedaj trojno!" Očitno je Anton Žnideršič pridobil svojega rojaka Ivana Bilca tudi za pomembno opazovalno delo pri čebelarjenju.

Da se je Ivan Bilc dobro poglobil v čebelarstvo priča njegova inovacija potovalnega voza za prevoz panjev na pašo. Voz je Ivan

Bilc razstavil na 53. shodu avstro-ogrskih in nemških potovalnih učiteljev in istočasni čebelarški razstavi, ki je bila med 8. in 12. avgustom 1908 v Dunajskem Novem mestu. Za svojo inovacijo je dobil veliko srebrno državno medaljo in častno darilo Dunajskega Novega mesta. V "Slovenskem čebelarju" o tem preberemo urednikov pripis, da je Ivan Bilc dobil za svoj voz najvišje priznanje v svoji skupini. Na tej razstavi je srebrno medaljo Šlezijske kmetijske in gozdarske družbe iz Opave dobil tudi Anton Žnideršič, ki je razstavil dvoje svojih panjev živih čebel.

Ivana Bilca so čebelarška priznanja vzbudila pri njegovem čebelarskem delu. Vrnil se je v Bistrico in v sodelovanju z Antonom Žnideršičem prilagodil svoj potovalni voz za prevoz AŽ panjev, ki so v tem času dobili dokončno obliko. Čebelaril je tudi sam in imel čebelnjak v bregu na sončni strani stare Bistrice.

Leta 1910 se je Ivan Bilc poročil z Haniko Krebelj in imel troje otrok Albina, Milovana in Ivanko. Oba sinova je uspešno uvedel v čebelarstvo.

Po poroki se je znova selil v Dolenjske Toplice in se ukvarjal s trgovino in čebelarstvom. Domov se je vrnil šele pred I. svetovno vojno. V vojnem času je bil mobiliziran in se vojskoval v Tirolih. Po končani vojni je v domači hiši "pri Bilčevih" odprl gostilno. V kriznih letih 1928/29 je doživel filančni polom, kar ga je zelo prizadelo.

Prijatelj in čebelarški tovariš Anton Žnideršič se je v tem času odselil v Ljubljano. Njegovo tovarno PEKATETE s čebelnjakom sta kupila Viktor Tomšič in Saša Ličan, ki sta nadaljevala z obema utečenima dejavnostnima. Za delo s čebelami je Viktor Tomšič najel čebelarškega strokovnjaka Gregoriča iz Gorice, pri katerem se je za čebelarja izučil tudi Bilčev starejši sin Albin ter ob njem še mlajši Milovan. Dne 16. novembra 1937 je tovarna PEKATETE pogorela. Lastnik Tomšič se je odločil, da opusti proizvodnjo



testenin in na na istem prostoru razvije lesno industrijo. Na nekdanjem Košomatomem vrtu s čebeljniki in številnimi opazovalnimi panji je zrasla velika sušilnica furnirja, s čimer je za vedno prenehala čebelarstva dejavnost na tem prostoru.



Srebrna medalja, ki jo je prejel Ivan Bilc na mednarodni čebelarški razstavi v Dunajskem Novem mestu leta 1908, za svoj potovalni voz za prevoz čebeljnih panjev. (Posnetek: Emil Maraž)



Milovan Bilc, sin Ivana Bilca z avtorjem zapisa, ob sokolskem praporu, ki ga je za telovadno društvo ILIRSKI SOKOL leta 1909 izvezla njegova mama Hanka in njena sestra Pepca. (Foto Janko Čeligoj)

Milovan Bilc, sin Ivana Bilca, ki sedaj živi v Kopru, nam je prijazno predstavil dejavnost svojega očeta. Iz očetovega pripovedovanja se spominja, da je očetov potovalni voz za prevoz čebeljnih panjev bil velika posebnost v tem času in da je Anton

Žnideršič prav po tem vozu določil velikost svojih novih AŽ panjev. Sam tudi hrani očetove čebelarške medalje. Spominja se, da so pred drugo vojno imeli v Ilirski Bistrici večje čebelnjake tudi Milan Ličan in Saša Ličan s po 80 panji, Kazimir Kranjc v Trnovem 60 panjev, sami pa da so imeli le še 20 ameriških panjev, ki sta jih po očetovi smrti leta 1939 z bratom Albinom zamenjala z AŽ panji. Po nekaj panjev pa so imeli tudi še nekateri drugi. Po drugi vojni sta sinova Albin in Milovan od bistriške čebelarške zadruge dobila v najem stroj za izdelovanje satja. Stroj je imel dvoje valjev, jeklenega in kositrnega. Prvi valj je vosek oblikoval v satni list, drugi pa je vanj vtiskal satne forme. Izdelane voščene satne liste sta izročala zadrugi, ki jih je prodajala čebelarjem. Delo jima je šlo dobro izpod rok in nudilo zadovoljiv zaslužek, čeprav je bilo le sezonsko delo sta čez zimo predelala v satne liste kar nekaj stotov voska. Delo sta opravljala še tja do srede petdesetih let.

Brat Albin se je kasneje izučil za kinooperaterja, se redno zaposlil v domačem kinu in v šestdesetih letih opustil čebelarjenje.

Na očetovo pomembno čebelarjenje spominjajo le še tri lepe medalje, ki jih hrani sin Milovan: srebrna in zlata medalja Osrednje avstrijske čebelarške zveze za udeležbo na mednarodni čebelarški razstavi na Dunaju ter velika srebrna medalja Šlezjske kmetijske in gozdarske družbe iz Opave /Troppau/, ustanovljene leta 1862. Žal je po podatkih iz "Slovenskega čebelarja" 1908, dokumentirana le prva medalja.

Vojko Čeligoj

## Čebelar

Ljubezen do čebel mora imet,  
če hoče čebele imet.

Vztrajen mora bit,  
če prinesejo kaj ali nič.  
Zadovoljen mora bit,  
če hoče pravi čebelar bit!

Jože Iskra, 1997

## XXV. športne igre upokoencev Primorske

(Nadaljevanje z naslovne strani)

Po posameznih panogah so bila najbolj uspešna naslednja društva upokoencev:

Balinanje (ženske):

1. mesto: DU Koper in DU Tolmin
3. mesto: DU Postojna

Balinanje (moški):

1. DU Postojna
2. DU Nova Gorica

Streljanje z zračno puško:

1. mesto: DU Postojna
2. mesto: DU Idrija
3. mesto: DU Tolmin

Pikado:

1. mesto: DU Koper
2. mesto: DU Ajdovščina
3. mesto: DU Sežana

Reševanje križank:

1. mesto: DU Ilirska Bistrica
2. mesto: DU Tolmin
3. mesto: DU Koper

Šah

1. mesto: DU Piran
2. mesto: DU Sežana
3. mesto: DU Koper

Tako so v skupni razvrstitvi slavili:

1. mesto: DU Koper
2. mesto: DU Postojna
3. mesto: DU Sežana



## Igra s psom - dobro počutje



Razmišljal sem, kaj in katere teme se lotiti, da bi bila morda celo zanimiva za branje ali pa še poučna zraven. Pravijo namreč, da se človek uči vse življenje, vsaj po malem.

Pri opazovanju mojega očeta, ki je občasno, ko smo šli na dopust ali bili kakšen dan odsotni, čuval našega psa, sem ugotovil, da je komuniciranje med njim in psom dobro vplivalo na njegovo (očetovo) zdravstveno stanje. Rekel je: "Geri mi je bil za kompanijo, sprehodil sem se in naučil svežega zraka, privlekel sem nekaj vej (jeseni nekaj sadja) s hriba, pa še pes mi nič ne oporeka, ampak me le zvesto poslušaja in komaj čaka, da greva zopet na sprehod. Na koncu pa sva se še malo poigrala."

Velikokrat opazujemo dva psa, ki se veselo podita po travniku ali igrišču. Skačeta drug v drugega, dirjata kot za stavo, se valjata, enkrat je eden zgoraj, naslednjič še drugi. Pravzaprav nas še opazovanje njune igre sprošča. Bi tudi naša igra s psom sprostila? Poskusimo!

Najprej moramo ugotoviti, da je naše sporazumevanje s psom dokaj otežkočeno, saj se sicer ljudje večinoma sporazumevamo med seboj z govorjenjem, včasih še z nekaj dodatnimi kretnjami. Pes pa naše govornice ne razume, razen nekaj besed, ki smo mu jih že v mladosti vcepili v glavo oziroma

ga naučili, da jih razume. Tako pozna pomen besed: sedi, lezi, pridi in še morda kakšno. Zato pa je toliko bolj dovzeten za dotik, saj je tega vajen že od rojstva, ko se je stiskal k materi in sestram in bratom. Tako mu je dotik postal zelo pomemben podatek o osebi, ki ga boža, čohlja, treplja. Dotik je lahko pomirjujoč, še posebno če se psa dotikamo ob korenu repa, po trebuhu, ob rebrih, po prsni, po vratu in na temenu. Vendar ta dotik prijetno deluje tudi na nas, saj nas razbremenjuje, odvrne misli od morebitnih problemov, celo bolečin.

Od dotika in božanja pojdemo k govorjenju. Ogovarjanje mladega psa naj bo prijazno in prijetno za uho. Če nam rodovniško ime psa, ki smo ga kupili ni všeč, mu preprosto dajmo novo, vendar naj bo kratko in lahko izgovorljivo.

(Columbus, Ritoznojčan, Miroslav ali podobna verjetno res ne bodo primerno ime za psa), da si ga bo pes hitro zapomnil in, da tudi nam ne bo treba ob večkratnem klicanju klicati na pomoč zaradi zavozlane-ga jezika ali pa izsušenih ust. Zato ob nago-varjanju psa vedno v začetku ponovimo njegovo ime. Tako bo vsakič, ko bo slišal svoje ime tudi bolj pozoren in bo opazoval naše početje. Naj ne bo nikogar sram, če se pogovarja s svojim kosmatim ljubljencem, celo če mu namesto popevke "ti si moj sonček" ali pa "ti si moja čokolada" zapoje "ti si moj Ben, Reks ali ti si moja Brina, Brina". Ob vašem prijetnem omenjanju imena bo njegovo obnašanje prijazno. Dojel bo, da ste z njim prijazni, prijateljski in z nenadno kretnjo, ko bo spustil glavo na vaša kolena ali jo bo potiskal pod vaše roke, boste čutili prijetno ščemenje. Skratka počutili se boste bolje. Prav nič vam vaš kuža ne bo zameril, če ga boste prijazno pozdravili: Ej ti šempjo, kje si ti moja mrcina. Še za hujše besede, če bodo prijeto izrečene boste nagrajeni z milim, zvestim pogledom. Če pa boste rahlo oponašali pasje tuljenje, se vam zna celo zgoditi, da bosta kar naenkrat tulila v duetu. Velikokrat Bistričani, ki imajo pse, pravijo, da njihov pes ob dvanajstih v soboto tuli skupaj s sireno.

Tudi pogled je ena od možnih komunikacij s psom. Občasna spogledovanja s psom počasi tudi predstavljajo prijetno komunikacijo med obema. Zapomnite si, da fiksiranje z očmi oziroma dolgotrajno nepremično sprepenje v psa ni priporočljivo, saj marsikateri to razume kot grožnjo. To tudi lahko opazite takrat, ko se dva psa srečata in se dalj časa nepremično opazujeta. Kaj rado pride do pretepa. Vsako krajše gledanje psa v oči naj zaključi že prijetna beseda in božanje.

Sedaj pa k igri. Igra je psu življenjski sopotnik vse od rojstva pa do smrti. Rekel bi le, da je škoda, da se ljudje tudi te oblike aktivnosti ne držimo več in pogosteje. Ko odrastemo nas je seveda sram, da nas bi nekdo zalotil pri igri. Vendar igra sprošča, razvija določene spretnosti, ne nazadnje tudi aktivira možgane in telo. S psom se torej moramo ukvarjati kot z otrokom. Igra ga bo naredila vse zrelejšega, pa vendar še vedno na pogled razigranega. Naše igranje s psom seveda ne sme biti pregrebo, saj lahko celo preide v nerazumevanje s strani psa in takoj je tu konflikt. Pes ima tudi raje, da se z njim igramo leže ali pa sede, saj smo mu tako enakovrednejši, približno enaki po višini. Za igračo lahko uporabimo posebne pasje igrače ali pa odsluženo žogico za tenis, krpo iz jeansa ali drugega močnejšega blaga. Vse igrače bomo predhodno tudi nekaj časa imeli pri sebi, da se navzamejo našega vonja in bodo tako psu še bolj domače. Nikar pa se igrati s starimi čevlji ali supergami, saj pes jutri ne bo več razločil katero so stari katero pa tahmašni čevlji. In še bo tukaj slaba volja in stresanje jeze na žival, ki ne bo niti vedela zakaj smo jo kaznovali. Vedimo, da z dolžino igre ne smemo pretiravati in da mi uravnavamo njeno moč in trajanje. Pa tudi končajmo jo preden se pes naveliča. Igra s psom nas bo pomladila, obogatila in sprostila, zato se ji nikar ne odrecimo.

Pa lep "pasji" pozdrav.

Vojko Štemberger



## O prašiču, ki ga ni bilo

Zgodilo se je v Jelšanah pred mnogimi leti oziroma v času italijanske okupacije.

Pri Kočanovih, se je reklo po domače. Številna družina je bila to, zraven pa še stric Tone in teta Pepina. Revščina na vseh koncih in krajih, borba za preživetje. Težko in trpko je bilo življenje pod fašističnom jarmom.

K sreči je bil takrat v vsaki vasi kak posebnež, brez katerega si ni bilo moč zamisliti vaškega življenja in ki je kar nekako "držal" s humorjem svoje sovaščane pokonci. Eden takih posebnikov je bil stric Kočan. Stric Kočan je bil invalid. Bajе se je ponesrečil na železnici, kjer je izgubil eno nogo. Toda Kočan ne bi bil Kočan, če se ne bi znašel. Iznajdljiv in šegav kot je bil, si je napravil sam leseno nogo iz lipovega lesa. Kako si jo je pritrtil in kako je izgledala ta noga, ne ve nihče, važno je, da je z njo lepo hodil, samo to je bilo narobe, da je škripala.

Takrat so bile po vaseh še "povasije", kar pomeni, da so šli sosede ob večerih drug k drugemu na obisk ali pa kar v skupinah v kakšno priljubljeno hišo, najrajši tja, kjer je bilo več deklet. Posebno mladina se je rada zbirala ob zadimljenih ognjiščih, si pripovedovala šale, novice, zganjala norčije - medtem je čik krožil od ust do ust - se ženila, pela itd.

Tudi stric Kočan je šel rad v vas, kjer je razveseljeval svoje poslušalce. Ko se je pozno vračal domov, je škripanje njegove lesene noge odmevalo med hišami po kamniti poti, da so se otroci hitro poskrili in zadrževali dih, čeprav so vedeli odkod škripanje.

Tako so se ga bali otroci, ja, vendar jih je privlačeval kot magnet. Že njegova zunanost je bila enkratna. Bil je majhne postave, suhljat, z ogromnimi štrlečimi obrvmi in brki ter drobcenimi očmi, da si jih komaj videl. Sproti si je izmišljeval napete zgodbe. Otroci so se zbrali okrog njega in ga poslušali. Stric je govoril vedno bolj tiho in skrivnostno in pri tem mižal;

otroci so se v radovednosti približali do njegovega obraza, ko je nenadoma zavpil, da so vsi zavreščali in odskočili. In zgodbe je bilo konec.

Ob nedeljah, ko so prišli k maši v našo farno cerkev ljudje iz vse fare, se je Kočan predstavljal ljudem iz drugih vasi za mojstra, češ, da plete slamnate klobuke, drugič, da šiva lepe "lajbece", vsakokrat drugo, in ljudje so mu kar nasedali.

Kdo ve koliko zgodb je o njem, med drugim tudi ta o italijanskih financarjih, "dacarjih", ki so, zaradi obdavčitve, vsako leto popisovali imetje po hišah. Tako so prišli tudi h Kočanovim. Doma je bil stric Kočan in njegova sestra Pepina. Vprašali so ga po tem in onem, kar bi bilo za prijaviti, pa ni imel ničesar. Nato so ga še vprašali po živini:

"Ali imate mogoče prašička?"

"Da, gospod!" je odgovoril Kočan.

"Ne, nimamo ga!" je odločno rekla Pepina.

"Gospod dacar, pišite, imamo ga!" je ukazal Kočan.

Pepina: "Nimamo!"

Kočan: "Imamo!"

"Praščina! Saj veš, da ga nimamo!" je zavpila Pepina.

"No, gospod dacar, ste videli, da ga imamo!"

Strica Kočana že dolgo ni več med nami, pa tudi takšnih posebnikov ni več, pa bi nam še kako prav prišli v današnjih zmedenih časih ...

*Cilka Udovič*

## Sreča in beda

### Sreča

Noč je polna bleščečih zvezd, ki vabijo v omamno tišino, v svet čudovitih spominov.

Noč je čas počitka za utrujene ude, čas sprostitve, ljubezni in sreče, ki človeka plemeniti in oplaja.

### Beda

Noč je brez ljubezni in slastnega spanja, noč polnega obupa in krutega spoznanja, noč neskončnega otožnega stanja.

Noč neizprosne resnice in razočaranja, noč osamljenosti in večnega iskanja, odšla je tiha in brez vprašanja.

Zakaj je še tako čuvane sreče enkrat konec, čeprav jo je ob vsakem srečanju za poln lonec, odgovora na vprašanje ni, je samo konec.

*Marijan*

### Ženska

Ženska je dar čudovite narave, ki na jesen življenja dozori, če jo neguješ je vedno sveža, če jo zanemarjaš pa oveni.

Nič manj zapeljiva ni kot jesenska roža, osrečuje te vse dni, dokler drhti ko te boža.

Po ljubezni nežni še dehti in njena čutnost te oplaja, lepšega na tem svetu ni, ko te ona hrepeneče osvaja.

*Marijan*



## Križanka

**Vodoravno:** 1. slovenski pisatelj in dramatik (Posmehljivo poželenje), 7. angleški pesnik (Christopher), 12. slana voda, v kateri je bilo namočeno svinjsko meso, 13. pikajoči dvokrilec, 14. pleskarsko ali slikarsko orodje za nanašanje in strganje barve, 16. ime pevca Leskovarja, 17. skupnost ljudi v rodovnoplemenski družbi, 18. otok v srednjem Jadranu, 20. zver iz rodu mačk, 21. kratica ameriške letalske družbe, 22. zdravilna rastlina, rebrinec, 24. najvišja plemiška stopnja v Franciji in Angliji, 25. sumerska boginja plodnosti, 26. posledica duševne ali telesne preobremenitve, 29. huda jeza, 30. ime slovenske književnice Brenkove, 32. zgornji, nasuti del vinograda, 35. otok v Prespanskem jezeru, 36. oseba, stvar, ki se je noče imenovati, 37. ime slovenske pevke Viler, 38. vrsta stročnice, 40. slabšalni izraz za kmeta, 42. reka vzhodno od Kaspijskega jezera, 44. spokornik, asket, 45. velik morski rak, 46. reka na Hrvaškem

1	2	3	4	5	6		7	8	9	10	11
12							13				
14						15		16			
17					18		19		20		
21				22				23			
			24				25				
26	27	28				29					
30					31				32	33	34
35				36				37			
38			39		40		41				
42				43			44				
45							46				

**Navpično:** 1. ime slovenske pesnice, pisateljice in prevajalke Miličeve, 2. kraj v italijanski pokrajini Lombardiji, 3. vrsta ameriške smokve, 4. kdor je vključen v kako skupnost, organizacijo, 5. dejanje, 6. izdelovalec krst, 7. začetnici slovenskega pesnika s Krasa, 8. akvarijska ribica s širokimi plavutmi, 9. mesto v starem Egiptu, 10. kotna mera, 11. žlindra, 15. za polton zvišan ton a, 19. mesto na grškem otoku Evbeja, 22. osrednji del kolesa, 23. azijski veletok, 24. zvesta domača žival, 26. slovenski grafični oblikovalec (Peter), 27. antična bojna ladja s tremi vrstami klopi za veslače, 28. opica z zelo dolgim nosom, 29. posnetek, 31. pripadnik inkovske države, 32. omlatena žitna stebila, 33. ime pevca Fliserja, 34. italijanska operna pevka (Giuditta), 37. anestetik, 39. pogojni veznik, 41. Hercegovec, 43. začetnici goriškega slavčka

## Magična lika - dvojčka

1	2	3	4	5	6
2					
3					
4					
5					
6					

1	2	3	4	5	6
2					
3					
4					
5					
6					

Vsako besedo vpišite vodoravno in navpično. Opisi so za oba lika pomešani med seboj.

1. francoska pevka bolgarskega rodu (Sylvie) - francoski fizik (Sadi, 1796-1832),
2. mesto v severni Italiji - Blomdhalova opera, 3. slovenski jezikoslovec (Jakob, 1925-1985) - kotanja z zajezeno vodo, 4. grški mitološki pregrešni kralj - glavno mesto avtonomne republike Kabardino-Balkarije, 5. mesto in jezero v ZDA - tip evropske vesoljske ladje, 6. načrt, navadno s slabim namenom - slovenski dramatik in pesnik

Dimitrij Grlj

Dimitrij Grlj



## Velika križanka

**Vodoravno:** 1. Destilacijski produkt nafte, 9. slovenski pravnik (Dušan, 1903-1975), 18. prigoda, doživljaj, 19. ustvarjalka, 20. najvišja plemiška stopnja v Franciji in Angliji, 21. duša (lat.), 23. francoski diplomat in publicist s psevdonimom Cyrille (Adolphe), 24. kratica za ameriško tiskovno agencijo, 25. naselje pri Sevnici, 27. mesto v jugovzhodni Turčiji, 29. grška črka, 30. ime slovenskega skladatelja, saksofonista, klarinetista in izvajalca zabavne glasbe (Soss, 1030-1986), 31. nemški fizik (Johannes, 1874-1957), 33. nekdanja semitska dežela, 35. surovina za pivo, 36. lakota, 38. afriško drevo ali grm iz družine kakavovcev, 39. jezikovna skupina sudanskih črncev ob zahodni obali Afrike, 40. ženska, ki se poklicno ukvarja s politiko, 44. snov, ki daje prijeten, plemenit vonj, 47. čebeli podobna žuželka, ki boleče piči (manjšalnica), 48. noju podoben ptič z zakrnelimi perutmi, živi v Avstraliji, 49. argentinski nogometaš (Diego), 51. največji otok v otočju Tuamotu, 52. prazna beseda, stavek, 54. natančno omejeno trajanje, 55. okrajšava za glej, 56. vrsta japonske gledališke igre, 57. industrijska rastlina, 58. slovenska operna pevka (Cvetka, 1928-1985), 60. Adamov sin, Kajnov brat, 62. kdor gre za dosego uspeha tudi v nevarnost, 66. izumrla novozelandska ptica, 67. letopisi, 68. mesto v južnem delu Belgije, 69. grški filozof (611-546 pr. n. š.), 72. častni naslov v Indiji in Iranu, 73. Cezarjev morilec, 74. ameriški režiser danskega porekla (Douglas, 1900-1987), 75. mesto v južni Franciji, 77. naselje pri Vinici, 80. levi pritok Labe, 83. najdaljša reka na svetu, afriški veletok, 84. francoska reka v Normandiji, 85. predujem, akontacija, 87. slovaški pesnik (Janko), 88. začetnici slovenskega pesnika Vodnika (1901-1965), 89. reka na severu Španije, 91. ime švedske filmske igralka Ekberg, 93. pas pri kimoni, 94. mesto v Italiji med Trstom in Benetkami, 97. ime šahovskega velemojstra Karpova, 99. stekleničasto oblokovan spolni organ mahov in praprotnic, 100. skupina potujočih trgovcev ali romarjev v puščavskih krajih.

**Navpično:** 1. grška filmska igralka (Irene, 1926), 2. ameriška teniška igralka (Chris), 3. hrvaški slikar (Marin, 1894-1984), 4. kemični simbol za element radon, 5. slovenski zamejski skladatelj in zborovodja (Ignacij), 6. zemljin naravni satelit, 7. boginja prepira in nesloge, spremljevalka boga vojne v grški mitologiji, 8. speleolog, 9. avtomobilska oznaka za Krško, 10. vek, razdobje, 11. periodična tiskovina s težiščem na znanstveni, umetnostni strokovni podlagi, 12. poštna znamka, 13. frigijski mladenič, ki ga je strastno ljubila Rea, 14. skopljen samec goveda, 15. začetnici priimka in imena nekdanjega predsednika ZDA Nixona, 16. troglava čarovniška boginja iz grške mitologije, ki je bivala v podzemlju (ena od pisav), 17. dunajski nogometni klub, 22. nepoudarjen zlog pred prvo stopico v verzju, 26. travniška rastlina z ostrogami, 28. malajska bolezen, 30. utrdba v teksaškem mestu San Antoniu, 32. domače žensko ime, 34. davna država severovzhodno od Tigrisa in Evfrata, 35. nebesni krožni obok, 37. število 501 z rimskimi številkami, 39. žabja noga, 40. osrednja misel literarnega dela, ost, želo, 41. baza, temelj, 42. slovenski kipar (Peter), 43. iskalka biserov, 44. Mojzesov brat, 45. redko žensko ime, 46. angleški skladatelj Thomas, 1505-1585), 50. kostariški predsednik, nobelovec leta 1987 (Oscar), 52. nižji bog, varuh čred, polj in gozdov v rimski mitologiji, 53. ruska pesnica, s pravim imenom Gorenko (Anna Andrejevna), 57. glavno mesto francoskega departmaja Aisne, 59. del krožnice, 60. vetrovka s kapuco, 61. pesem beneških čolnarjev in ribičev, 63. madžarski skladatelj in dirigent (Ferenc, 1834-1887), 64. zvok, ki ga dela človek z govornimi organi, 65. kratica organizacije v ZDA za pomoč Evropi v drugi svetovni vojni, 67. ime več špartanskih kraljev, 70. ničla, 71. neubranljiv servis pri tenisu, 73. francoski pisatelj (Andre, 1896-1966), 75. pristaniško in letoviško mesto ob Črnem morju, 76. delavec v obratu za ulivanje kovinskih izdelkov, 77. v glasbi: tiho, lahno, mirno, 78. reka v Turčiji,

79. mesto v Romuniji, 81. mesto nad vzhodno istrsko obalo, 82. izraelski prerok, 84. hudič, 86. korec, mernik, 89. naziv, 90. ime radijske napovedovalke Korošec, 92. oče, 95. začetnici ameriškega boksarja Holmesa, 96. medmet, ki izraža bolečino, 98. začetnici priimka in imena slovenskega jezikoslovca Oblaka

*Dimitrij Grlj*



1	2	3	4	5	6	7	8		9	10	11	12	13	14	15	16	17
18									19								
20				21				22		23						24	
25			26		27				28		29				30		
31				32		33				34				35			
		36			37			38					39				
40	41					42	43					44				45	46
47						48				49	50						
51					52				53		54					55	
56				57				58		59				60	61		
62		63	64				65		66				67				
68							69	70				71					
		72				73						74					
75	76				77					78	79		80			81	82
83				84				85			86		87				
88			89				90		91			92		93			
94		95						96		97			98				
99										100							

## Kotiček za križankarje

Za nagradne uganke iz 3. številke smo prejeli 8 rešitev; od katerih sta bili le dve pravilni. Denarni nagradi prejmeta:

1. Dušan Saje (3000 tolarjev),  
Rozmanova 5, Ilirska Bistrica
2. Alda Majdevac (2000 tolarjev),  
Rozmanova 24 a, Ilirska Bistrica

Tudi tokrat razpisujemo nagrade. Med reševalce, ki bodo pravilno rešili vse križanke, bomo razdelili tri denarne nagrade v skupni vrednosti 6000 tolarjev, in sicer:

1. nagrada: 3000 tolarjev
2. nagrada: 2000 tolarjev
3. nagrada: 1000 tolarjev

Reševalci naj fotokopije vseh rešitev (lahko pa na list papirja napišejo zahtevana vodoravna gesla za vsako križanko posebej) v kuverti pošljejo do 31. avgusta na naslov : Uredništvo Jesenskih listov, Društvo upokojencev Ilirska Bistrica, Bazoviška c. 28, Ilirska Bitrica. Želimo vam veliko uspeha pri reševanju križank!



## Fotografija z vprašanjem



Fotografija-razglednica, ki jo danes objavljamo predstavlja mešani pevski zbor "ČITALNICE V TRNOVEM" posnete verjetno v letu 1914 ali prej. Člani pevskega zbora so v svečanih oblačilih, okrašeni z društvenimi znaki, gospod v sredini na častnem mestu, verjetno dirigent pa je celo opasan s pomenljivim zastavnim trakom. Na tabli pred njim je ob "liri", simbolu glasbene dejavnosti, komaj razpoznaven napis "ČITALNICA - TRNOVO".

Fotografija je doslej najstarejša znana fotografija naše domače pevske dejavnosti, zato bi vsak podatek o osebah s fotografije in o pevski dejavnosti tega časa, ki se je odvijal v Trnovem, bil izredno dobrodošel. Četrti mladenič v zadnji vrsti bi lahko bil Jože Urbančič Vratarjev iz Trnovega, kaj pa ostali? Veseli bomo pomoči bralcev "Jesenskih listov".

Fotografijo je kot razglednico odposlala mladenka Milka iz Mesarjeve gostilne na pošti "Trnovo na Kranjskem" 6. 9. 1914 v Pulj, kamor je bil ob samem začetku svetovne vojne v 5. infanterijski regiment, vpoklican domačin Anton Benigar. Vojno viхро so v samem začetku jemali še za šalo, zato gre tako tudi razumeti zapis na hrbtni strani:

"Hvala za pozdrav! Preden greš na veselico si še oglej Trnovske "Čričke". Glej, da prineseš za spomin na vojno kakšno Rusko "kučmo" domu. Krigle doma bodo vse zaplesnovle, pridite kaj kmalu domu jih prezračit. Obilo pozdravov tebi in vsem tam znanim, Milka."

Razglednica se je iz krvave vojne srečno vrnila domov skupaj z naslovnikom.

Za objavo nam je fotografijo odstopila Dolores Kastelic.

*Vojko Čeligoj*

Zahvaljujemo se vsem, ki so omogočili izdajo pričujoče številke našega glasila, še posebej navedenim podjetjem in ustanovam:

Dom starejših občanov

Ilirska Bistrica

Plaming d.o.o.

Podgrad

Komunalno stanovanjsko podjetje

Ilirska Bistrica

ProVita inženiring

Ilirska Bistrica

Suma Inženiring d.o.o.

Ilirska Bistrica



### Uredniški odbor

Dimitrij Grlj

Franc Gombač

Ivko Spetič

Oblikovanje

EDIS d.o.o. Ilirska Bistrica

Grafična priprava

StudioRolih, Ilirska Bistrica

Tisk

ČukGraf, Postojna, julij 1997

Po mnenju Ministrstva za kulturo R Slovenije št. 415-76-96 mb / mj z dne 12.2.1996 je glasilo Jesenski listi Društva upokojencev Ilirska Bistrica uvrščeno med proizvode za katere se plačuje 5% davek od prometa proizvodov.